

VASIJJETNAME NA OSMANSKOM JEZIKU

Uvod

U Gazi Husrev-begovoj biblioteci nalazi se oko devedeset originala raznih vasijjetnama sastavljenih na osmanskome jeziku koje se odnose na period između 1762. i 1936. godine. Najbrojnije sačuvane vasijjetname odnose se na period od 1878 -1900. godine. Izuzev nekoliko vasijjetnama koje se odnose na područje Zenice, Mostara i jedne sa područje Žepča, sve se odnose na stanovnike sa područja Sarajeva. Pored ovih vasijjetnama na osmanskome, sačuvano je nekoliko obrazaca vasijjetnama 1934. i 1935. godine sastavljenih po uzoru na tradicionalne osmanske vasijjetname, a napisane na bosanskom jeziku arapskim pismom.

Specifičan obrazac vasijjetname na bosanskom sastavio je 1944. godine Mehmed Handžić na osnovu narudžbe *Merhameta*. Navedeni obrazac je sastavljen u vidu sveske sa stavkama preuzetim iz osmanskih vasijjetnama. Pored navedenih originala vasijjetnama ubilježeno je i u tzv. sidžilima vakufnama oko pedesetak prepisa. Neke od njih su prepisane u cijelosti, a neke samo u vidu kratke registracije vasijjeta. Pet originala vasijjetnama na osmanskome čuva se u Arhivu grada Sarajeva. Četiri originala vasijjetnama sačuvano je i u fondu Regionalnog istorijskog arhiva u Tuzli.¹ Vasijjetnama, očigledno, ima ubilježenih i u raznim rukopisima i medžmuama koje nisu bile predmet ovog istraživanja.² Izvjestan broj, također, čuva se u privatnim zbirkama.³

1 Među vasijjetnamama koje se čuvaju u Arhivu grada Sarajeva dvije su također pripadale ženama, a od četiri koje su čuvaju u Regionalnom istorijskom arhivu u Tuzli jedna pripada ženi.

2 Muhamed Ždralović, *Donjovakufska medžmua*, POF 55/2005, Sarajevo, 2006., str. 161-162.

3 Saznala sam to na osnovu toga što su mi pojedinci donosili navedene dokumente da ih pročitam. Nidžara Ajanović mi je kazala da posjeduje nekoliko vasijjetnama porodice Muftić i vasijjetnamu njenog pradjeda po majci Ragiba Muftića, muftije u Dubici.

Veliki broj sačuvanih i registriranih vasijjetnama, kao i brojnih neregistriranih, svjedoči o tome da su se vasijjeti i vasijjetname, osobito specifičan oblik vasijjetname vezane za postupanje sa umirućim i mejjitom, mnogo praktikovale u Bosni u osmanskome periodu i dvadeset-trideset godina nakon tog perioda. Evidentno je, međutim, da je i nakon prestanka osmanske uprave u Bosni nastavljena praksa sastavljanja vasijjetnama na osmanskome jeziku. Ta praksa se posebno odnosila na one vasijjetname kojim se oporučivalo, prije svega, postupanje sa mejjitom i umirućim, a ponekad se u dodatku (zeyl) oporučivao i neki drugi uobičajeni vasijjet.

Interesantno je napomenuti da od devedeset originala vasijjetnama iz Gazi Husrev-begove biblioteke dvadeset dvije vasijjetname su dale sastaviti žene. Što se tiče posebnog vasijjeta, koji se iskazivao u dodatku vasijjetname o oporuci vezanoj za bedel-i hadž, on se navodi samo u nekoliko vasijjetnama:⁴ Primjetno je da se nekad u dijelu naše literature pojam *vakufnama* identificira sa *vasijjetnamom*, posebno kad je u pitanju njena katalogska i književno-literarna obrada.⁵ Stoga se u ovom radu daje diplomatska obrada

4 A-1253, A-3841, A-4046, A-4616/TO: vasijjetnama serdengečtije Ibrahim-age, sina Mustafe iz Kečedži Sinanove mahale, datirana 1232/1816. godine; vasijjetnama Hasana, sina Sulejmanova, datirana 1250/1834. godine iz mahale Nalčadži hadži Osmana; vasijjetnama datirana 1269/1852. godine Kreševljaka Mula Saliha, sina hadži Ahmeta, rođenog 1236/1820. godine iz mahale Topal Ejnehan; vasijjetnama datirana 1283/1866. godine Muhammeda, sina hadži Saliha iz mahale Arab Džedid; vasijjetnama datirana 1327/1909. godine Kundura Omer-age, sina Mehmed-age iz Šejh Muslihuđdinove mahale

5 Zejnil Fajić u svom popisu vakufnama nije razdvojio popis dokumenata koji spadaju u kategoriju vasijjetnama od dokumenata koji se nazivaju vakufnamama, iako je u predgovoru pregleda vakufnama rekao da svi dokumenti nisu vakufname. (Anali, V-VI, Sarajevo, 1978.) Stoga rad *Popis vakufnama iz Bosne i Hercegovine koje se nalaze u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu* (Anali, V-VI, Sarajevo, 1978.) trebalo je da bude naslovljen kao *Popis vakufa ili Popis dokumenata u GHB koji se odnose na vakufe*, s obzirom da dokumenti koje navodi nisu uvijek vakufname, nego ima *vasijjetnama*, *ilama*, *ilana*, *fermana*, *seneda o vasijjetu*, *skraćenih izvoda iz vakufnama*, *hudždžeta*, *murasela*, *zaptnama* pa čak i *fetvi* koje se odnose na razna pitanja i probleme oko dotičnog vakufa. Iako navedeni dokumenti daju informaciju o vakifu i njegovom vakufu, ipak se ne mogu okarakterisati kao vakufname. Ti dokumenti predstavljaju prijepise na osmanskome, a često su doneseni u transliteraciji ili čak njihovi prijevodi na bosanski, cjeloviti ili u skraćenom obliku u vidu eksepta. Tzv. *sidžili vakufnama* broj I, II, III trebalo je da budu nazvani *Sidžili ili registerske knjige raznih dokumenata vezanih za vakufe*. Naziv uspostavljen kao *sidžili vakufnama* utjecao je kasnije da se nekritički posmatraju dokumenti registrirani u navedene sidžile i da se određuju

vasijjetname i donosi kao prilog prijevod dvije karakteristične vasijjetname na osmanskome.⁶

Predstavljajući jednu gračaničku vasijjetnamu iz 1936. godine na bosanskom, koja očigledno jeste prijevod neke osmanske vasijjetname, Mustafa Hasani je u svom radu o jednoj gračaničkoj vasijjetnami istakao da pisanjem svog rada želi afirmirati ovu zaboravljenu instituciju.⁷ Sa istim ciljem napisan je i ovaj rad, s tim što daje i neke elemente njenog historijskog razvoja.

XX

Kao što je općepoznato, vasijjetnama je dokument koji govori o oporuci ili vasijjetu koji oporučitelj sastavlja prije svoje smrti izražavajući na taj

kao vakufname. U njima su, međutim, registrirani razni vakufski dokumenti kojim se u slučaju kad je vakufnama bila zagubljena dokazivalo postojanje vakufa. Takvi su dokumenti bili ilami koji su mogli sadržavati registraciju dužnosti tevlijeta izdate na zahtjev mutevelije vakufa ili kadijsku obavijest nasljednicima vezanu za zasnivanje vakufa na osnovu vakifovog vasijjeta, te upozorenje istima da se u navedenu imovinu više ne miješaju (SV II, str. 212-213), kadijske murasele kojim se, npr., daje dozvola za postupanje sa vakufskom imovinom ili za trošenje viška od te imovine, senedi o vasijjetu, vasijjetname i slično (SV II str. 47, 171, 213). Osim toga, pošto su originalne vakufname uglavnom bile duge, često su se pravili njihovi izvodi koji su služili u praktične svrhe i koji su se registrirali kao takvi u sidžilima. Treba napomenuti da su se u ovim sidžilima često bilježili, umjesto vasijjetnama, samo kratki vasijjeti o davanju novca pod interes ili o kupovini i iznajmljivanju nekretnina od čeg su prihodi namjenjivani za potrebe učenja Kur'ana, klanja kurbana te sitne donacije za vazife džamijskih službenika. Tako ubilježeni kratki vasijjeti nisu imali formu karakterističnih osmanskih vasijjetnama nastalih po Birgivijinom uzoru.

- 6 Vid. M. Ždralović je donio prepričani prevod vasijjetname datirane 1219/1804. godine iz Donjeg Vakufa, n.d. Pored toga što su prezentirani neki podaci iz navedene vasijjetname M. Hasani je u Državnom arhivu našao koncept prijevoda vasijjetname iz Gračanice datirane 1936.
- 7 Mustafa Hasani, Jedna interesantna vasijjetnama iz Gračanice iz 1936. godine, Takvim za 2006. godinu, Sarajevo, 2005., str. 107-120. U svom radu autor kratko raspravlja o vjersko-pravnom tretmanu vasijjeta i donosi brojne dileme oko određenih pitanja u vezi sa vasijjetnamom iz Gračanice. Dileme su mogle nastati stoga što nije imao uvid u oko 150 vasijjetnama, od kojih su neke registrirane i ovjerene a neke su neovjerene i neregistrirane. U slučaju navedene gračaničke vasijjetname očito se radi o nekom prevodu općeg obrasca vasijjetname, odnosno koncepta nečije vasijjetname, budući da nema niti potpisa niti imena oporučitelja, a niti potpisa svjedoka, što su bitni elementi za pravnu valjanost svake vasijjetname.

način razne želje čije izvršenje oporučuje kao obavezu svojim nasljednicima ili izvršitelju oporuke/vasi-muhtaru kojeg za tu namjenu imenuje.⁸ Sam termin *vasijjet* izvodi se od arapske riječi *wassa* što znači zadužiti, obavezati, naručiti, narediti, zapovjediti, napraviti oporuku/testament. *Name* znači pismo, risala, odnosno kada dođe uz neku imenicu označava dokument koji govori o onome na šta upućuje dotična imenica.

Tekst uvodnog traktata *vasijjetname* se razlikuje od uvodnog traktata u *vakufnamama*.⁹ Za razliku od *vakufname* koja predstavlja pravno valjan dokument sa obaveznom kadijskom ovjerom i registracijom na sudu, karakteristična osmanska *vasijjetnama*, o kojoj je ovdje riječ, uglavnom se sastavljala s namjerom da oporučitelj namiri neke svoje lične životne propuste kojih, uglavnom, neposredno pred smrt postaje svjestan, te da uz to, ponekad u vidu dodatka/*zeyl* navede i neke druge posebne oporuke. *Vasijjetnama* kao osoben dokument može biti registrirana ili neregistrirana,¹⁰ a najveći

8 Vasijjetnama kao posebna vrsta dokumenta nije obrađivana u diplomatskom smislu u našoj literaturi, a ne spominje se ni u opširnoj knjizi *Osmanlı diplomatik dili* u kojoj Mübahat Kütükoğlu daje pregled svih vrsta osmanskih dokumenata uključujući i *vakufname*. Vid. Mübahat Kütükoğlu: *Osmanlı diplomatik dili*, Istanbul, 1994.

9 Vakufnama se uspostavlja izjavom volje vakifa o osnivanju vakufa koja se iskazuje najčešće u formi poklona i *vasijjeta*/testament, a potom se registira i ovjerava na sudu. Vakufnama uključuje konkretne podatke opisa uvakufljenih nekretnina te sadrži obaveznu legalizaciju u vidu kadijske ovjere na samom početku *vakufname*, tj. potpis kadije, uvodni dio, tj. kraću i dužu invokaciju, koji čini zahvala Allahu, ekspoziciju u vidu dužeg traktata o prolaznosti i svrsi vakufljenja, dispoziciju, odnosno predmet o preciznim odredbama vakufljenja i određivanja *mutevelije* i nazira, legalizaciju na kraju dokumenta kojim vakufljenje postaje neopoziv pravni akt, a kojoj prethodi poznati fiktivni pravni spor kojim se osporava vakufljenje, tj. fiktivni spor vakifa i *mutevelije* nakon čega se potvrđuje ispravnost vakufljenja. Na kraju stoje obavezni potpisi svjedoka. Usp. *Vakufname* iz Bosne i Hercegovine (XV i XVI vijek), Sarajevo, 1985.; *Vakufname* iz Bosne i Hercegovine (XVII stoljeće), POF 44-45, Sarajevo, 1996., 279-377. O *vakufnamama* i njihovim osobenostima pisao je Hasan Kaleši, *Najstariji vakufski dokumenti u Jugoslaviji na arapskom jeziku*, Priština, 1972. Također je pisao Muhamed Mujić: *Jezičke i druge osobenosti mostarskih vakufnama*, POF sv. XXV 1975, Sarajevo, 1977.; Hazim Šabanović: *Dvije najstarije vakufname u Bosni*, POF sv. II, 1951, Sarajevo, 1952.; Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı diplomatik dili*, Istanbul, 1994.

10 U zbirci od stotinu pojedinačnih dokumenata *vasijjetnama* koje se čuvaju u Gazi Husrev-begovoj biblioteci samo dvije imaju kadijsku ovjeru. U tri *sidžila* *vakufnama* registrirano je samo oko pedesetak prijepisa *vasijjetnama*. Po šerijatskom pravu, *vasijjetnama* potpisana samo potpisom oporučitelja a bez prisustva i potpisa svjedoka

broj sačuvanih vasijjetnama nema sudsku ovjeru.¹¹ Međutim ima izvjestan broj i sudski ovjerenih vasijjetnama i nekoliko onih koje su prepisane i zavedene u sidžile vakufnama. Pošto su se našle u sidžilima vakufnama kao dokumenti kojim se dokazuje postojanje vakufa, u slučaju kad je vakufnama nedostupna, dešava se da se između pojma vakufnama i vasijjetnama, kada je u pitanju njihova kataloška i literarna obrada, stavlja znak jednakosti. Kad je u pitanju pravno razumijevanje tih termina jasno je da se ne dešava njihovo poistovjećivanje. Pojedinačni vasijjeti su i sastavni dio vakufnama, tj. svaka vakufnama uključuje i elemente vasijjeta/oporuke koji se odnose na vakifove posebne želje, prije svega u vezi sa načinom trošenja viška od prihoda uvakufljenih dobara, podjelom poklona i slično. A vasijjetnama predstavlja u diplomatskom smislu karakterističan dokument u kojem su se razrađivale posebne želje oporučitelja u vidu jednog ili više raznih vasijjeta. Veliki vakifi su imali i vasijjetname i vakufname, odnosno više vakufnama i vasijjetnama. Vakufnamom je registrirano neopozivo vakufljenje, najčešće za vakifovog života, a vasijjetnama se odnosila na posebne oporuke u vezi sa vakufljenjem nekretnina i novca, hedija nasljednicima i drugih uvjeta vakifa za slučaj vakifove smrti, dakle odnosila se na još nerealizirane uvjete oporučitelja. Kao primjer odvojene i posebno sačinjene vakifove vasijjetname i vakufname može se navesti najstarija Kemal-begova vasijjetnama i vakufnama, vakufname i vasijjetnama Ali-paše Rizvanbegovića iz godine 1838¹², te vakufnama i vasijjetnama Lakišića iz Mostara.¹³ Prva poznata vasijjetnama

(šuhudu l-hal) nije mjerodavna. (Vid. Alija Silajdžić, Testament u šerijatskom pravu). Najveći broj neovjerenih vasijjetnama u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, izuzev nekoliko, imaju registrirane svjedoke.

- 11 Bila registrirana ili ne, jednako postoji obaveza onih kojim je oporučeno da je ispune, ukoliko ne prelazi trećinu oporučiteljeve imovine, ili ako prelazi, primjenjuje se i registrira ako je priznaju i prihvate nasljednici. Obaveza priznavanja vasijjetname ostaje kao obaveza moralne prirode ukoliko se ne priloži dokument vasijjetname sa potpisima oporučitelja i svjedoka. Ukoliko nema vasijjetname, mjerodavne su izjave vasi-muhtara i svjedoka, ako je oporučitelj to samo pred njima usmeno izjavio.
- 12 Izet Rizvanbegović, Vakufname i vasijjetnama Ali-paše Rizvanbegovića-Stočevića, POF 52-53/2002-03, Sarajevo, 2004., 295.
- 13 Vasijjetnama Hasan-bega Lakišića bila je legalizovana i registrirana na Sreskom šerijatskom sudu u Mostaru 1917. godine. Nasljednici su je priznali te su izvršioci oporuke zatražili od šerijatskog suda da ovu oporuku legalizuje i izda posmrtnu vakufnamu, što je učinjeno 1291/1940. godine. Vid. H. Hasandedić: Vasijjetnama i vakfija hadži Hasan-bega Lakišića u: Glasnik LII/1989, br. 1, str. 84-87.

u Bosni jeste Kemal-begova vasijjetnama registrirana u najstarijem sačuvanom sarajevskom sidžilu iz 959/1551-52. godine, a koju je u prevodu donio S. Kemura.¹⁴ Za Kemal-begovu vasijjetnamu se može reći da je nastala prije uzornog odlomka o vasijjetima vezanim za postupanje sa umirućim i umrlim iz *Vasijjetname* od Birgivije, dok se za Rizvanbegovićevu vasijjetnamu može reći da je nastala po uzoru na *Birgivijinu vasijjetnamu*, kao uostalom i sve sačuvane registrirane ili neregistrirane vasijjetname iz druge polovine osamnaestog, devetnaestog i prve polovine dvadesetog stoljeća.

Kemal-begova vasijjetnama sadrži samo konkretan tekst oporuke bez uvodnih zahvala i kontemplativnih traktata. Ova vasijjetnama ima oporuku o zavještenju novca u svrhe održavanja vjerskih objekata, podizanja medresa te davanja novca pod interes. Kemal-begova vasijjetnama spada u kategoriju vasijjetnama velikih vakifa na osnovu kojih su se zasnivali vakufi, oporučivala dobročinstvena djela i, uz to, određivala oporuka za propuštene vjerske dužnosti. Ova vasijjetnama nema traktat o smislu života niti detaljan opis u dispoziciji o postupanju sa umirućim i mejjitom, što se pojavljuje kasnije kao bitna odlika brojnih vasijjetnama osamnaestog i devetnaestog stoljeća.¹⁵

Sačuvana i objavljena u prijevodu Rizvanbegovićeva vasijjetnama spada u vrstu specijalne i često praktikovane osmanske vasijjetname koja, kao i brojne druge sačuvane iz njegovog vremena pa i kasnijeg, sadrži oporuke vezane isključivo za opremanje mejjita, *devr*¹⁶ i *iskat*¹⁷ za propuštene

14 GHB Sidžil 1; Šejh S. Kemura, Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe, Sarajevo, 1913., str. 259.

15 Na kraju ove vasijjetname stoji klauzula na osmanskome: *Ako se u moj vasijjet bude miješao neko od mojih nasljednika ili neko drugi i bude se protivio spomenutom vasijjetu neka je na njega prokletstvo Allahovo, i Poslanika, i meleka, i svih ljudi.* Dok je ova vasijjetnama sastavljena na osmanskome i bez ijednog ajeta na arapskom dotle je Kemal-begova vakufnama sastavljena na arapskom i na kraju ima ajet koji je karakterističan za vakufname: *فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَأَمَّا إِيَّاهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ*

16 Preokretati, iz ruke u ruku davati. To je termin za kolanje novca među dvojicom-trojicom pobožnih siromašnih ljudi koji su jedan drugom novac poklanjali tako da nakon kruženja zbir tih poklona iznosi traženu svotu koju je trebalo dati za otkup određene vjerske dužnosti. (O tome je detaljno pisao M. Handžić u radu: O „iskat-i salatu“ i „devru“, El-Hidaje, god. VI, broj 5, str. 109-116.)

17 Udovoljavanje pojedinim propuštenim vjerskim dužnostima kao što su: namaz, post, zekat te iskupljivanje za krivo izrečene zakletve/yemin iskazivalo se terminom *Iskat-i salat* što znači otkupnina za namaz i slično. (v. M. Handžić, n.d, str. 109-116.)

vjerske dužnosti, bedel-i hadž¹⁸, sadake sirotinji, hedijske onima koji uče Kur'an.¹⁹ S obzirom da se radi o vasijjetnama koja ima samo jednu namjenu, u njoj nema nikakvih vasijjeta vezanih za osnivanje novčanih ili kakvih drugih vakufa niti kakvih drugih oporuka kojim su se davale hedijske nasljednicima ili bližoj rodbini.

Kao što je rečeno, vasijjet u vidu oporučiteljevih uvjeta je i sastavni dio dokumenta koji se naziva vakufnama i kojim vakif oporučuje način na koji će se trošiti dio njegovih uvakufljenih nekretnina ili novčanih sredstava. A poseban diplomatski dokument koji sadrži razne vasijjete, jeste vasijjetnama koja se iskazuje u tri različito sročena, dolje navedena dokumenta.

1. *Vasijjetnama kao duhovna oporuka* znalaca, alima ili onih koji drže da spadaju u tu kategoriju, a koja se mogla pojaviti sastavljena na jednom listu papira ili u vidu knjige.

2. *Uobičajena vasijjetnama kao oporuka* koja, uglavnom, prethodi registraciji zvaničnog zasnivanja vakufske zadužbine. Ova vasijjetnama se odnosi samo na prenošenje vasijjetom neke imovine ili neke koristi besplatno ili putem poklona nekoj osobi ili nekom vakufu za opće dobro. U ovoj vasijjetnama nisu se razrađivali detalji postupanja sa umirućim niti detalji oko postupanja sa mejjitom.

3. *Vasijjetnama namijenjena, prije svega, postupanju sa umirućim i mejjitom* koja je nastala po uzoru na *Birgivijinu vasijjetnamu*, bolje rečeno po uzoru na odlomak iz navedene vasijjetname pod naslovom: *Vasiyyet li muhtedir wa mayyit/Vasijjeti za umirućeg i mejjita*.²⁰ Ovaj posebni vid vasijjetname koja bi se mogla nazvati *vasijjetnama vezana za vasijjete o postupanju sa umirućim i umrlim/meyyit* je i ponukao govor u ovom tekstu o vasijjetnama na osmanskome jeziku.

U pojedinačnim popisima/defterima koji su sastavljeni s namjerom iskupljivanja za propuštene vjerske dužnosti precizno je navođen broj siromaha (npr. trideset ili šezdeset) te iznos sadake koji im se imao dodijeliti na ime iskat-i salata i kefareti-savma, a koji se određivao prema cijeni pšenice. Vid. A-4513/TO-4.

18 Zamjena za lično neobavljeni hadž.

19 Rizvanbegovićeva vasijjetnama, pored toga što svjedoči o bogobojaznosti, sadrži i potvrdu još jednog gesta humanosti, a to je oporuka da se sa 30000 groša plati porez poreskim obveznicima u sandžaku Hercegovina.

20 Prije navedenog poglavlja Birgivi obrazlaže i poglavlje وَصَايَا لِسَالِكِ طَرِيقِ الْآخِرَةِ tj. Vasijjeti za putnika/salika na ahiretskom putu.

Vasijjetname vezane za postupanje sa umirućim i mejjitom

Brojni oporučitelji skromnih mogućnosti imali su posebne vasijjetname koje su bile namijenjene samo za slučaj postupanja sa umirućim i u vezi sa postupanjem oko opremanja mejjita. U okviru na taj način sročених vasijjetnama pojedini oporučitelji su imali i kratke registracije sitnih vakufljenja namijenjenih za podsticanje učenja Kur'ana, klanje kurbana ili neke druge hajrate kao što je popravljаnje česmi ili kupovina mukkavi-svijeća za džamije. Oni sa još skromnijim mogućnostima, a takvih je bilo najviše, sastavljali su vasijjetname kakvih ima najviše među sačuvanim vasijjetnama, a koje su se odnosile samo na situaciju oko neposredne oporučiteljeve smrti. Pri tom se cjelokupna oporuka odnosila na opremanje umrlog i na sasvim sitne sadake ili kakve druge sitne dobrovoljne priloge za vjerske usluge. Brojni oporučitelji sa malim i ograničenim mogućnostima sastavljali su ovakve vasijjetname jer su imali znanje, na osnovu vrlo raširene upotrebe Birgivijinog *Ilmihala/Vasiyyetname*, o tome da je vasijjet potreban, te su u tom smislu nastojali provesti u djelo upute navedenog *Ilmihala*.

Znači, pored uobičajених vasijjetnama na osnovu kojih su se kasnije zasnivali vakufi,²¹ vasijjetnama koja se kasnije razvila kao specifičan dokument vezan isključivo za postupanje sa umirućim i za postupanje oko ukopa mejjita predstavlja dokument koji ima jednokratnu namjenu, za razliku od vakufname kojom se uspostavlja neposredni ili na osnovu vasijjeta zasnovani trajni vakuf po vakifovoj oporuci. Ta jednokratna namjena jeste situacija oko oporučiteljeve smrti. Iz tekstova brojnih sačuvaniх vasijjetnama očigledno je na šta se sve ta oporuka odnosi: na postupanje sa oporučiteljem u stanju bolesti pred smrt, postupanje sa mejjitom u trenutku same smrti, pripremanje ukopa, opremanje mejjita/tedžhiz i tekfin/, a potom kao drugi obavezni dio vasijjetname stoji oporuka o raznim kefaretima²² za propuste u izvršavanju vjerskih obaveza. Navedeno predstavlja osnovni i jedini dio oporuke brojnih vasijjetnama ove vrste, što se bilježi kako u tekstu koji stoji nakon traktata o ništavnosti ovog svijeta tako i na kraju vasijjetname u vidu

21 Ukoliko vakif za života nije registrirao vakufnamu i vakuf, tada se njegov vakuf mogao zasnovati tzv. posmrtnom vakufnamom koja se sačinjavala na osnovu vakifove vasijjetname.

22 Iskup.

spiska pojedinačnih stavki troškova opremanja mejjita, ukopa i milostinje iskazanih kroz *mufredat-defter*²³

Vasijjetname vezane za *oporuke* oko postupanja sa umirućim i mejjitom jesu, ustvari, specifične *osmanske vasijjetname* koje su se razvijale na osnovu Birgivijinog odlomka *Oporuke/Vasiyyat li muhtadir wa mayyit*. Naime, najpoznatija *vasijjetnama* u Bosni jeste Birgivijin *Ilmihal* ili *Vasiyyetname* ili *Risale-i Birgevi/Bergivi*, djelo o ibadetu i akaidu koje je sastavio Muhammed b. Pir Ali Bergili²⁴, umro 981/1573. godine koje sadrži tekst naslovljen kao وَصَايَا مُتَعَلِّقَةٌ بِالْمُحْتَضِرِ وَالْمَيِّتِ Ovaj tekst je, očito, s obzirom na ogromnu popularnost ovog djela, predstavljao uzorni obrazac za sastavljanje svih *vasijjetnama* na osmanskome. Sastavljači *vasijjetnama* su preuzimali ili cjelovit tekst, ili su češće odabirali one dijelove teksta koji su njima lično odgovarali dodajući uz to i neke posebne odredbe koje su baštinili iz lokalne tradicije. O popularnosti navedenog djela govori veliki broj sačuvanih Birgivijinih *vasijjetnama*. Birgivijin *Ilmihal* je bio najpoznatiji udžbenik za osnove islamskog vjerskog obrazovanja počev od šesnaestog stoljeća i prerađivan je kao *ilmihal* na bosanski jezik.²⁵ Komentar na navedeno djelo pod nazivom *Šarḥ ‘alā ‘Ilmihāl li-l-Bergivi* sačinio je šayh ‘Alī aṣ-Ṣadrī al-Qonawī u 17. stoljeću.²⁶ U navedenom djelu nakon pohvale i izraza poštovanja i uvažavanja svog prethodnika, Konjevi²⁷ nakon svog opširnog komentara na svako poglavlje donosi cjelovit tekst iz Birgivijine *vasijjetname*.

23 Tj. spisak detaljnih pojedinačnih stavki gdje se još jednom ponavlja oporuka razrađena u vidu popisa sa preciznim navođenjima novčanih iznosa i svrhe za koju su namijenjeni. Ti *mufredat-defteri* se mogu nazvati *defteri opremanja mejjita i troškova namirivanja propuštenih dužnosti*.

24 Treba napomenuti da se ime ovog autora jednako koristi u tri varijante kao Birgevi, Bergivi i Bergili.

25 Ismet Kasumović, na osnovu uvida u neke bosanske prijevode, iznosi tvrdnju da je to djelo predstavljalo predložak za različite prerade anonimnih autora koje su nosile naziv Bergivija. Tako da je naziv Bergivija, po njegovom mišljenju, predstavljao sinonim za *ilmihal* uopće. Vid. Ismet Kasumović, Bergivija na bosanskom jeziku, *Islamska misao*, god. XII, 1991., str. 22-28.: *Haza –s-suhufu Barkawi bi lisani bosnawi, Tammat tamam 1225*.“

26 GHB, T- 813. Zbirka je prepisana 1175/1761. godine.

27 U komentaru ovog djela Konjevi, uz potpuno i stalno navođenje Birgivijinog djela, pojedina pitanja detaljnije pojašnjava uz navođenje djela i autora koja ne daje Birgivija, kao što su djela: *Iḥtiyāt*, *Ġalā al-qulūb*, *Šerḥ Hidāya Ibn Hamāma*, *Qāḍi Hān* i druga.

O formi i kompoziciji dokumenta koji se naziva *vasijjetnama* vezanog za oporuke oko postupanja sa umirućim i mejjitom

Vasijjetnama ima:

1. **Uvodni dio:** kratku invokaciju pisanu na arapskom koja počinje kaligrafskim ispisom *Bismile*, gdje iznad produženog *sina* često stoji ajet **إِنَّهُ** Potom slijedi duža invokacija u vidu zahvale **وَالصَّلَاةُ** Potom salavat: **اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ** الذي وَفَّقَنَا لِهَذِهِ الْوَصَايَا قَبْلَ أَنْ نَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ **اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ** الذي نَهَى أُمَّتَهُ عَنِ الْبِدْعِ وَالْغُرُورِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ الَّذِينَ سَلَكَوا مَسْلَكَهُ فِي جَمِيعِ الْأَحْوَالِ وَالْأُمُورِ. Gore navedeni tekst najčešće je navođen u *vasijjetnamama* sastavljanim u svrhu opremanja mejjita i ukopa. Međutim brojne su i druge varijacije u tekstu nastale na osnovu obrazloženja u fihskim knjigama. Npr: **اللَّهُمَّ الَّذِي جَعَلَ لَنَا ثُلثَ أَمْوَالِنَا فِي آخِرِ أَمْرِنَا زِيَادَةً لَنَا فَنَضَعُهَا حَيْثُ نَشَاءُ مِنْ وَجْهِ الْخَيْرَاتِ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ** الذي أَوْصَانَا بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصَّوْمِ وَالْحَجِّ وَسَائِرِ الْعِبَادَاتِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ الْعَامِلِينَ بِالْوَصِيَّةِ، الْبَادِلِينَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَلَى وَفْقِ الشَّرِيعَةِ، السَّاعِينَ لِإِسْقَاطِ مَا عَلَيْهِمْ مِنَ الْفَرَائِضِ وَالْوَاجِبَاتِ، وَعَلَى مَنْ تَبِعَهُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ إِلَى يَوْمٍ يَسْتَظِلُّ الْمَرْءُ فِيهِ تَحْتَ ظِلِّ الصَّدَقَاتِ²⁸

2. **Ekspozicija** koju čini kraći ili duži traktat koji počinje sa *Amma ba'd* i u kojem se navodi ime oporučitelja, mjesto stanovanja i objašnjava motiv ili razlog *vasijjeta* kao što je postizanje magfireta i spas od bolnog azaba. Ovaj dio je ispisan na osmanskome i sadrži stavove koji upućuju na vjersko iskustvo dosezanja do spoznaje o vječnim istinama i svrsi čovjekovog života. Navedeni stavovi izgrađeni su na razumijevanju kur'anske poruke i tradicije hadisa i duboko su ukorijenjeni u mišljenju i doživljaju pojavnog svijeta koji rezultiraju okrenutošću ka onosvjetskom. U tom smislu, način na koji su sastavljeni uvodni tekstovi *vasijjetnama* koji počinju sa *Amma ba'd*, a koji se odlikuju raznim varijacijama, u osnovi su usmjereni na prenošenje istovjetnih poruka živima toliko koliko predstavljaju i vid opomene samom oporučiocu koji se već duhovno pripremio za susret sa preseljenjem u svijet vječnosti. Tekst *vasijjetname* se razvio kao svojevrstan obrazac u koji su njegovi sastavljači ili sam oporučitelj (ovisno o stepenu njegovog znanja) unosili različite kur'anske i hadiske stavove, u osnovi sa istim ciljem i porukama. Osnovni elementi u tom traktatu se ponavljaju, a svaka *vasijjetnama* ima svoje varijacije. Osnovni stavovi glase:

- Ovaj svijet je prolazan, mjesto na kojem se ne ostaje i kuća je prolaznosti.

- Kategoričan dokaz preseljenja u ahiretsku kuću jeste plemeniti ajet “Kullu man ‘alayhā fān” i također “Kullu nafsin dā’iqatu-l-mawt.”

Traktat uključuje i dio koji počinje sa SADA a koji govori o nužnosti uspostavljanja vasijjeta pri čemu se kao dokaz tom stavu navode hadisi prema kojim i sam oporučitelj postupa: مَنْ مَاتَ عَلَى وَصِيَّةٍ مَاتَ عَلَى سَبِيلِ سُنَّةٍ وَمَاتَ عَلَى تَقَى وَشَهَادَةٍ وَمَاتَ مَغْفُورًا لَهُ وَمَنْ مَاتَ بِغَيْرِ وَصِيَّةٍ لَمْ يُؤْذَنْ لَهُ بِالْكَلامِ فِي الْبَرْزَخِ وَيَتَكَلَّمُ الْأَمْوَاتُ وَهُوَ سَاكِتٌ

Nakon navođenja imena oporučitelja i mjesta stanovanja slijedi izjava i potvrda /*iqrār* vasijjeta.

2. **Dispozicija** koja sadrži *predmet i potvrdu/iqrār vasijjeta*: Vasijjet obuhvata sve detalje postupka sa bolesnim oporučiteljem, a potom sve detalje vezane za njegovo ili njeno opremanje i ukop. Pored uobičajenih oporučenih postupaka, detalji koji se navode oko opremanja mejjita različiti su. Navedeni posebni detalji koje oporučitelj iznosi u vezi sa načinom njegovog opremanja a koje nalazimo u nekim vasijjetnamama sasvim su rijetki i neuobičajeni. Oporuka se sastoji u tome da bolesnog oporučitelja posjete rodbina i prijatelji te da ga opomenu da se pokaje za sve svoje grijeha i da se halali sa svim ljudima. Također da ga podsjetite da uči مُنْكَرَاتِ الْمَوْتِ وَسَكَرَاتِ الْوُحْيِ Da mu uzmu abdest i opomenu ga da stalno donosi istigfar. Da pored njega uče *Jasin, Ihlas i Kelime-i šehadet*. A kada ispusti dušu da oko njega rašire lijep miris. U nekim vasijjetnamama su vrlo detaljni opisi postupaka oko opremanja mejjita koji idu do detalja kao što je način stavljanja mejjita u ćefine koji moraju biti bijeli²⁹ i njihovo namirisavanje, oporuka gdje da se klanja dženaza te preporuka da prisutni, nakon što krene dženaza od džamije, uče: سُبْحَانَ مَنْ فَهَرَ عِبَادَهُ بِالْمَوْتِ وَالْفَنَاءِ وَتَفَرَّدَ بِالْبَقَاءِ، سُبْحَانَ الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ Potom, nakon namaza kad stignu na kabur oporučuje se da dvojica dobrih osoba uđu u kabur, spuste mejjita i da uče: اللَّهُمَّ هَذَا عَبْدُكَ بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ وَبَنُ عَبْدُكَ، نَزَلَ بِكَ وَأَنْتَ خَيْرُ مَنْزُولٍ بِهِ، وَخَلَفَ الدُّنْيَا وَرَاءَ ظَهْرِهِ، اللَّهُمَّ اجْعَلْ مَا قَدَّمَ عَلَيْهِ خَيْرًا مِمَّا خَلَفَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ وَالْحَقُّ بِنَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ! اللَّهُمَّ إِيَّاكَ أَسْتَوِدُّعُهُ، يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ! فَاغْفِرْ لَهُ وَبَاعِذْهُ مِنَ النَّارِ وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَمِنْ شَرِّ مَا خَلَقْتَ! اللَّهُمَّ افْتَحْ أَبْوَابَ السَّمَاءِ لِرُوحِهِ وَتَبَّتْ عِنْدَ الْمَسَائِلِ مَنْطِقُهُ وَجَافَ الْأَرْضُ عَنْ جَنَّتِيهِ! اللَّهُمَّ أَجِرْهُ مِنَ الشَّيْطَانِ وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ U ovom dijelu stoji i oporuka da se otvor groba napravi sa ćerpičem³⁰ U nekim kratkim vasijjetnamama nema navođenja gore spomenutih dova nego se samo navode nagrade za one koji

29 T-813: Šerh Vasiyyetname-i Bergivi li Konevi.

30 T-2241: Bergivi navodi da „...ako se ne nađe ćerpič onda treba zatvoriti trstikom, ne treba stavljati drvo, ciglu i hasuru niti sanduka.“

treba da uče određene dijelove iz Kur'ana kao što su sure *Tebareke, Amme, Jasin i Nas*.³¹

U predmetu i detaljnom obrazloženju vasijjeta oporuke se, uglavnom, zasnivaju na navodima Birgivijinog odlomka *Wasaya li muhtadir wa mayyit* u kom se oporučuju detalji vezani za kopanje kabura, za ćefine i gasuljenje mejjita, za namaz koji se klanja mejjitu te se oporučuje kako treba kopati mejjita, šta je mekruh činiti vezano za mejjita i kabur, navode se dove koje treba učiti nakon ukopa mejjita, objašnjava se učenje Kur'ana na kaburu i govori se o telkinu na kaburu. Naravno, izbor i organizacija samog teksta ovisila je o želji oporučitelja te u tom smislu tekst svake vasijjetname je, pored ponavljajućih formi, i različit i poseban.

Pored uobičajenih oporuka vezanih za *tekfin* i *tedžhiz* navode se često i karakteristične i neuobičajene oporuke kao što je npr. oporuka da kabur ne kopaju oni koji puše ili su očigledni griješnici i smutljivci,³² da se prvu i sedmu noć nakon smrti ispeče halva i podijeli prijateljima i komšijama, da se četrdesti dan i šest mjeseci nakon smrti napravi jemek tj. čorba od pirinča i da se u nekoliko sahana podijeli fukari, komšijama i rodbini te da se pred dušu prouči fatiha i dova.

Iako se u Birgivijinoj *Vasijjetnami*, pa i prema Kurtubiju, kako to navodi Konjevi, izriče negativan stav prema navedenom, u nekim vasijjetnamama se ipak susreću i ovakve oporuke.³³ Postoje i oporuke u kojim se, suprotno gore navedenom, izričito navodi da se na dan kad oporučitelj umre, sedmi, četrdeseti dan te na godišnjicu smrti ne peče halva, ne prave gozbe kao što je to lokalni običaj i običaj iz perioda neznanja/džahiliyyet.³⁴

31 V-86: "...i kad budu spuštali moje tijelo u kabur neka nađu četiri osobe i neka na četiri strane mog kabura svaka uči sure *Tebareke* i *Amme* i neka im se da po pet groša. A nakon ukopa neka neko sedam dana uz moju glavu uči *sure-i Jasin* i neka mu se za svaki dan daju po četiri groša. I također neka se onome ko bude četrdeset dana na mom kaburu učio *Jasin-i šerif* da osamdeset groša."

32 A-956/TO: „...ve kabrimi kazdıran müslümanlar tütün içenler ve zahiren fasik, olmayalar.“

33 Birgivija navodi: "I također sam uvasijetio mom ehlu i mojim evladima sljedeće: Neka ne nariču nada mnom i neka me pretjerano ne hvale. A na dan kad sam umro ili sedmi dan ili četrdeseti ili za godinu neka ne spremaju hranu i ne prave gozbe, a neka za moju dušu mnogo podijele sadake kao dobročinstvo. Neka to Allah, neka je uzvišen i neka Mu je slava, prihvati. Ako ne budu imali novca neka daju ono što mogu od hljeba, pirinča, masla, soli, luka, bilo to malo ili mnogo, i neka zamole svojim jezicima za sevabe ovom jadniku i neka ga u svojim dovama spomenu." T-6877.

34 GHB; A-4157.

Potom slijedi dio kojim se određuje uvakufljenje trećine, odnosno izdvajanje tačno određene svote novca, postavljanje uvjeta (šurut) i precizno određivanje načina trošenja, što se navodi u posebnom spisku pojedinačnih stavki/*mufredat-defteru* koji se bilježi ispod integralnog teksta vasijjetname. U ovom dijelu u kojem se iznose uvjeti i način trošenja određuje se vasi-muhtar i nazir da brinu o izvršenju oporuke. U nekim vasijjetnamama se navodi izdvajanje trećine, ali ne i njenog preciznog iznosa. Karakteristika vasijjetnama jeste da se oporuči novac za troškove oko ukopa, za bedel-i hadž, a nekada se određuje izvjestan iznos novca da se da pod interes/*mura-beha* i da se namijeni za klanje kurbana, učenje mevluda i tevhida godišnje pred dušu umrlog.³⁵ Ova stavka o davanju novca pod interes ne nalazi se u Birgivijinoj *vasijjetnami*.

U okviru obrazlaganja načina i uvjeta trošenja oporučenog iznosa trećine slijedi obrazloženje *iskat-i salata*. Ovaj dio također ima klauzulu da se od dana smrti računajući od navedenog dana oporučiteljevog rođenja odbije 9 godina (za žensko a 12 za muško) te da se na ono što preostane učini devr. U vezi sa obavljanjem devra navodi se, prema Birgiviji, da to učine dvojica ili trojica siromašnih i uz to dobrih osoba koje nisu pohlepne.³⁶ Prema Birgiviji, mjesto na kojem treba da se obavi devr treba da bude tiho i pusto, a Konjevi u svom *Šerhu* konstantira da ovo nije neophodno.³⁷ U nekim vasijjetnamama stoji da *iskat-i salat* obavi neko od dobre pobožne i siromašne uleme koja nije pohlepna, i to u skladu sa Birgivijinom *vasijjetnamom*. Nekad se navode i konkretni iznosi izdvajanja novca za *iskat-i salat* onako kako se navodi u *Šerhu* od Konjevija.³⁸

Potom se određuje vasi-muhtar i nazir i, najčešće se navode njihova imena. U nekim vasijjetnamama samo se oporučuje da vasi muhtar bude alim, dobar i pobožan, a ne određuje se njegovo ime.³⁹

35 A-1252/TO: Oporučiteljica oporučuje 2320 groša za troškove ukopa, a hiljadu groša oporučuje da se da pod interes/*murabeha* na zakonski dopušten način te da se od dobiti uči tevhid i mevlud i kolje kurban godišnje.

36 Konjevi navodi prema *Ġalā al-qulūb* da broj nije šart.

37 R-6873.

38 Vid. Vasijjetnama A-4522; U *Šerhu* Konjevije stoji da se za jedan namaz računa 520 dirhema pšenice ili 1040 dirhema ječma ili hurmi, prema čemu treba da se sviđi račun.

39 A-1253/TO.

Neke opširnije vasijjetname daju temeljitija obavještenja od običnih vasijjetnama o *iskat-i salatu*, postu, zekatu, kurbanu, iskatu zakletve i o *iskatu* u vezi sa pravima robova Božijih.

Završni dio glavnog dijela vasijjetname sadrži bilo upozorenje/prohibitivnu klauzulu o potrebi izvršenja vasijjeta bilo molbu koja počinje sa *ricamızdırki* u kojoj se moli da se postupa u skladu sa mjerodavnim knjigama i u skladu sa Šerijatom. Ovaj dio završava se dovom: آمِينَ بِحُرْمَةِ مَنْ جَاءَ رَحْمَةً بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ Završni dio kod nekih vasijjetnama sadrži kaligrafske ispise na marginama vasijjetname u vidu trougla ili uspravnih bilješki naslovljene kao: *Dan mog rođenja, Ime moje majke*, i kaligrafski potpis oporučitelja te imena svjedoka koji su bili prisutni pri sastavljanju oporuke/vasijjeta.

Potom vasijjetnama može imati i jedan ili više dodataka koji počinju sa *Ve dahi*/I također, a koji može sadržavati upozorenje da se izbjegava bid'at i da se postupa u skladu sa zakonom/Šerijat i sa odgovarajućim relevantnim kitabima te sadrži iskazanu nadu oporučitelja da će mu biti oprošteno i slično tome, ovisno od posebne želje oporučitelja.

Zahvala na kraju: وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى دِينِ الْإِسْلَامِ وَعَلَى تَوْفِيقِ الْإِيمَانِ وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ كُلِّ تَقْصِيرٍ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ

Na kraju dijela teksta koji se završava zahvalom stoji datacija.

Nakon datacije kao dodatak vasijjetnami slijedi pojedinačni popis/*mufredat-defter* svih troškova oko opremanja mejjita (*tedžhiz i tekfin*) koji su, uglavnom, već bili objašnjeni u dijelu vezanom za osnovni vasijjet oporučitelja. Popis se odnosi na izdvajanja koja će se dati onima koji čine *devr* za propuštene namaze i ostale dužnosti, za ćefine i ostale potrebe, za gassale, za onog ko donosi vodu, odnosi vodu i puni, za tabut, tenešir, naslone, onima koji kopaju kabur, navode se iznosi za sadaku fukari koja dođe na kabur, imam-efendiji koji klanja dženaze-namaz, nadoknadu mujezinu koji uči salu te onima koji nose dženazu, potom iznos za hatmu koja se prouči prije dženaze, onome koji prouči suru *Mulk* na zemlju/*toprak*, iznos koji se određuje za odbijanje strahota kabura do sedmog dana, za posjetu kaburu za četrdeset dana, iznos za kefaret posta u vidu davanja fidje umotane u hartiju, za kefaret zakletve, za istinski propuštene namaze, za zekat, za kurban, sadakatul fitr i zakletve, za prava/*hakove* roditelja, za hakove Božijih robova, za propušteni hak bračnog druga, za tevhide, za sirotinju/*fukaru* koja čuva dženazu, za mujezina koji dostavlja tekbire dženaze, za kamene

nišane i natpis/*tarih*, za napojnicu koja pripada vasi- muhtar, za nazira, za bedel-i hadž i za razne druge troškove.

Nakon mufredat deftera u nekim vasijetnamama može da slijedi novi dodatak koji opet počinje sa *Va dahi/I također*. Ovakve dodatke imaju samo pojedine opće vasijetname. Taj dio sadrži razne primjedbe koje su bile bitne oporučitelju. Npr. oporuku da sve što se nalazi u njegovoj kući je njegovo dok ne umre, a potom sadrži odredbu kome to treba da pripadne poslije njegove smrti, kao i oporuku da se kolje nekoliko kurbana svake godine za njegovu dušu te slične odredbe koje oporučitelj smatra bitnim.⁴⁰

Registracija i legalizacija vasijetname na sudu koja je sadržavala pečat šerijatskog suda, potpis šerijatskog suca i tekst ovjere bilježila se na samom kraju dokumenta.⁴¹ Treba napomenuti da su veoma rijetke pojedinačne originalne, na sudu legalizirane vasijetname. Stanovit broj legaliziranih prepisa vasijetnama registriran je u sidžile vakufnama.

O stavkama izdvajanja vezanim za opremanje mejjita, iskat-i salat i hranu sirotinji koji su bilježeni u *kassam* ili *tereke* defterima sidžila sarajevskog suda i o drugim dokumentima iz sidžila vezanim za vasijete.

U popisima ostavina umrlih lica, tj. u tzv. *kassam* ili *tereke* defterima koji su registrirani u sidžilima sarajevskog suda navodi se često kao obavezna stavka izdvajanja iz ukupne ostavine umrlog, stavka u kojoj se navodi izdvajanje za opremanje/*techiz ve tekfin*, za iskat-i salat i ostalo što se određuje vasijetom. Ta stavka se potvrđuje svjedočenjem/*bi şehadeti*/ dva ili tri svjedoka. Svjedoci su mogli biti oporučitelji nasljednici/*verese*⁴² ili vasi-muhtar i nazir, ili se stavka potvrđivala predočavanjem na uvid vasijetname. U tom slučaju stajao je navod: na osnovu vasijetname/*ber muceb-i vasiyyetname*. Pored stavke ukupnih izdvajanja u *kassam*- defteru, navodila se i stavka o izdvajanju posebnog dijela za opremanje/*tedžhiz i tekfin* u pojedinačnom defteru, odnosno izvodu iz *kassam*-deftera koji je spadao na svakog nasljednika ponaosob, i navođena je stavka iznosa koji se izdvajao iz njegovog nasljednog dijela za potrebe opremanja mejjita i ukopa. U tom

40 Vid. A-956/TO: Oporučitelj na kraju deftera sa pojedinačnim troškovima opremanja navodi dodatak/*zeyl* u kojem oporučuje svojim kćerima i sinovima komade nakita pojedinačno.

41 GHB, A-3616/TO.

42 *Minha: Berayı techiz ve tekfin ve iskat-i salat ve sair muayyenat bi şehadeti verese-i kebair 1500 guruş*. (Sidžil 87, str. 96)

slučaju u registriranom i ovjerenom izvratku iz kassam-deftera navođena je stavka da je određeni iznos iz naslijeđenog dijela spomenutog nasljednika prebačen za potrebe opremanja/*tedžhiz ve tekfin*.⁴³

Budući da ima 88 sidžila sarajevskog suda i da ih je teško sve detaljno pregledati, u ovom radu su analizirani podaci najstarijeg sačuvanog sidžila početka osamnaestog stoljeća koji se vodi pod brojem 4, a datira iz 1727-1728. godine,⁴⁴ sidžila broj 8, koji datira iz godina 1180-1181/1766-1767, potom sidžila broj 11 iz 1184/1770. godine, sidžila broj 40 iz 1215-1216/1800-1801. godine te posljednjeg sidžila sarajevskog suda broj 87 datiranog 1267-1268/1850-1852. godine. Analizom spomenutih sidžila i stavki o izdvajanju za opremanje umrlog, stavki određenih za hranu siromašnim muslimanima/*it'ami ili ta'am-i fukara-i muslimine*/ ili za namirivanje propuštenih namaza/*iskat-i salat*, za kefaret posta/*kefaret-i savm* bilo to na osnovu vasijjeta ili bez vasijjeta, može se steći dojam o raširenosti upotrebe vasijjeta za navedene svrhe, barem na području sarajevskog kadiluka u osamnaestom i devetnaestom stoljeću. Ovdje se nije moglo govoriti o praksi uporebe vasijjeta u sedamnaestom stoljeću, budući da iz tog perioda ne postoji nijedan sačuvani sidžil sarajevskog kadije. Što se tiče šesnaestog stoljeća, evidentno je da se u sačuvanim sidžilima iz godina 1551. i 1552., 1556. i 1557., te iz godina 1565. i 1566. nisu registrirali ostavinski defteri.⁴⁵

U sidžilu broj 4 u kojem se datumi dokumenata odnose na godine 1140-1141/1727-1728., među 50 registriranih ostavinskih/*kassam-deftera* u 21 defteru stoje neke od stavki izdvajanja iz ukupne ostavine sačinjene prema vasijjetu umrlog, a odnose se samo na opremanje mejjita/*techiz ve tekfin*. Te stavke se pojavljuju u iznosu od 488, 720, 840, 1000, 1200, 1340, 2000 i 2140 groša.⁴⁶ Pojavljuju se i stavke u kojim se pored opremanja mejjita upućuje na pripremanje hrane/*tabh-i ta'am* ili samo halve/*tabh-i helva* za siromašne muslimane do roka od jedne godine u iznosu od 3840,

43 GHB, A-4451/TO-2: *Mebleg-i mezkuru mutevvefayi merkumun techiz ve tekfin için havale şud.*

44 Najstariji sačuvani sidžil s početka 18. stoljeća jeste sidžil broj 3 iz godine 1119-1120-1121/1707-1708-1709. Međutim pošto se ovdje radi o običnoj kadijskoj bilježnici to ovdje nema registriranih ostavinskih deftera te ovaj sidžil nije bio uzet u razmatranje.

45 GHB, sidžili 1, 1a, 2.

46 Isto, str. 7, 13, 27, 53, 55, 61, 63 i 65.

4000, 4800 i 12000 groša.⁴⁷ U sidžilu 4 datiranom 1727. i 1728. godine pojavljuje se izdvajanje za *iskat-i salat* u iznosu 350 i 1080 groša.⁴⁸ Pored precizno formuliranog izdvajanja iskazanog na navedeni način javlja se i bilježenje općeg izdvajanja trećine bez navođenja načina i svrhe trošenja što je formulirano kao *Izdvajanje trećine prema vasijjetu umrlog ili umrle* ili u formulaciji *Trećina prema vasijjetu umrle*, koja u defteru Hatidža-hanume, kćeri Šahin-bega iz Čekrčića u nahiji Visoko koja je umrla dok je kao musafir boravila u Sarajevu, iznosi čak 115992 groša.⁴⁹ Također, u kassam-defteru Hateme, kćeri Redžepa iz mahale Bakir Baba, stoji opća stavka *Izdvajanje trećine prema vasijjetu umrle* u iznosu od 46594 groša.⁵⁰

U sidžilu broj 8 datiranom godine 1180-1181/1766-1767. od 58 registriranih kassam-deftera, u 29 ostavinskih deftera, odnosno u polovini od zavedenih ostavina, ubilježena je stavka određena za opremanje i ukop koja se kreće u iznosu od 720 do 72000 groša.⁵¹ U kassam-defteru Mehmed-baše, sina Hasan-baše iz Jajca koji je umro u Ćurčijskom hanu u Sarajevu, stavka izdvajanja za opremanje iznosila je 21600 groša.⁵² U defteru Ali-baše, sina hadži Mehmed-age iz mahale Sagrački hadži Ali stavka za opremanje, kuhanje hrane i ostale troškove iznosi 11380 groša.⁵³ U defteru Novali-zade Fejzullah-age, sina Ibrahim-age iz mahale Havadže Kemaluddina, stavka za opremanje mejjita iznosi 21240 groša.⁵⁴ U defteru Abdullah-baše, sina Ahmeda iz mahale Džami-i Atik stoji stavka za *tedžhiz* i *tekfin* u iznosu od 72000 groša.⁵⁵

U sidžilu broj 11 datiranom godine 1184/1770. navedena stavka je zavedena u trideset registriranih kassam-deftera. U ovom sidžilu iznosi stavki izdvajanja za opremanje kreću se od 900-14400 groša. U defteru kaligrafa Misirli Vefai hadži Hasan-efendije stoji stavka o izdvajanju 12000 groša uz obrazloženje da se iz trećine imetka, prema vasijjetu, izdvaja za oprema-

47 Isto, str. 5, 8, 9, 19, 24, 47, 57, 62.

48 Isto, str. 20 i 52.

49 Isto, str. 5.

50 Isto, str. 47.

51 Sidžil 8:

52 Sidžil 8, str. 5.

53 Isto, str. 11.

54 Isto, str. 42

55 Isto, str. 85.

nje, okolicu kabura i iskat sirotinji,⁵⁶ a u njegovom drugom registriranom defteru ta stavka iznosi 72000 groša. U većini ostavinskih deftera izdvajanje za *tedžhiz i tekfin* iskazano je jednom stavkom, čak i onda kad veliki iznosi izdvajanja ukazuju na višestruke namjene kao što je hrana sirotinji, iskat-i salat, kefare-i savm, izrada okolice kabura i slično. U tom pogledu kassam-defter hadži Osmana, sina hadži Bektaša iz mahale Peltek Husamuddina, pored ukupnog izdvajanja od 990 groša, daje precizne i pojedinačne podatke o pojedinačnom izdvajanju, prema vasijjetu, 100 groša za opremanje i iskat-i salat, 120 groša za ishranu sirotinje, 50 groša za okolicu kabura, 100 groša hafiz es-sejjid Mustafi, 100 groša hafiz Hasan-efendiji, 100 groša za Ajše-hatun, koja je služila umrlog, 100 groša vasi-muhtaru Mulla Osmanu, 100 groša naziru Čokadži Mulla Abdullahu, 100 groša drugom naziru Šaho Mustafa-baši te 30 groša kao trošak za hudždždet.⁵⁷

Godine 1770. najveći iznos za opremanje, hadž i ostale oporuke od 222000 groša prema vasijjetu, oporučio je Pirgo Sulejman-baša iz mahale Kebkebir.⁵⁸

U sidžilu broj 40 datiranom godina 1215-1216/1800-1801. od 68 registriranih ostavinskih deftera u 20 deftera ubilježene su stavke o izdvajanjima za opremanje mejjita čiji su iznosi različiti i kreću se, uglavnom, od 1200-24000 groša. Najčešće je namjena izdvajanja uopćeno izražena kao stavka *Za opremanje mejjita/Berayı techiz ve tekfin*. U pojedinim kassam-defterima stavka izdvajanja je preciznije određena i glasi: *Za opremanje mejjita, iskat-i salat, sadaku fukari, okolicu kabura u skladu sa vasiyyetom*. Navedena stavka u kassam-defteru čizmedžije Jusufa Havadže, sina Alije iz mahale Jakub-paše, iznosi 36000 groša.⁵⁹ U defteru terzije es-sejjid Mulla Numana, sina Ahmeda iz mahale Mulla Arab Atik, stavka u kojoj se navodi da se, prema vasijjetu i uz svjedočenje tri svjedoka, odnosi na opremanje, iskat-i salat, kefare-i savm, i kamene nišane, iznosi 48000 groša.⁶⁰ Na isti način precizirana i svjedočenjem dva svjedoka određena stavka u defteru Abdullah-baše Kovačevića, sina Mehmeda iz mahale Mulla Arab Atik,

56 Sidžil 11, str. 25.

57 Isto, str. 63.

58 Isto, str. 116.

59 Sidžil 40, str. 27.

60 Isto, str. 146.

iznosi 42210 groša.⁶¹ U defteru Penčooglu (Pandžo?) Mulla Ahmeda, sina Ibrahim-čelebije iz mahale Bakir Baba stavka izdvajanja namijenjena za opremanje mejjita i iskat-i salat iznosi 4800 groša.⁶² U kassam-defteru Hatidže, kćeri Mehmed-age iz mahale Havadže-zade hadži Ahmeda, pored stavke koja glasi *Za opremanje prema vasiyyetu* i koja iznosi 16680 groša, ubilježena je i posebna stavka izdvajanja koja glasi: *Izdvajanje trećine imetka prema vasiyyetu* i koja je potvrđena svjedočenjem Mulla Ibrahima, sina Mehmeda, i berbera Mulla Ismaila, sina Saliha, u iznosu od 83334 groša.⁶³

U posljednjem sačuvanom sidžilu sarajevskog suda broj 87 iz godina 1267-1268/1850-1852. registrirano je 38 navedenih stavki u kassam-defterima, što znači da se u periodu od 82 godine uobičajeni godišnji prosjek zavođenja navedenih oporuka povećao samo za osam registriranih stavki. Prosječan iznos navedenih stavki je od 150 do 1500 groša. U nekim kassam-defterima ubilježeni su veći iznosi izdvajanja.⁶⁴ Najveći iznos te godine izdvojen vasiyyetom za opremanje i hranu fukari na ime *iskata* iznosio je 14400 groša. Najmanje stavke za opremanje su stavke lica koja su se slučajno našla u Bosni po osnovi službe ili nekog drugog razloga, kao što je stavka od 32 groša zabilježena u kassam-defteru Ali-age, sina Abdullaha, stanovnika Sofije koji je iznenada umro dok je bio u službi glavnog katiba u Velikom vijeću/*Medžlis-i kebir* u Bosni.⁶⁵ U istu vrstu spadaju stavke od po 40 groša zabilježene u kassam-defteru defteru Numan-age, sina Abdullaha iz Maraša u vilajetu Anadolija, koji je umro u službi Lutfi-paše, zapovjednika carske vojske za Rumelijski ejalet⁶⁶ i cigana Mehmeda, sina Sokolu-oglu Ebu Bekira iz mahale hadži Turhana,⁶⁷ kao i stavka od 72 groša i 20 para zabilježena u defteru terzije Ali-age, sina Abdullaha iz Galate, koji je umro kao musafir u Bosni.⁶⁸ Navedene stavke nisu se izdvajale po osnovi prethodne oporuke, što je slučaj sa većinom stavki izdvajanih *ber mucebi vasiyyet*, nego po osnovu iznenadne potrebe.

61 Isto, str. 77.

62 Isto, str. 117.

63 Isto, str. 146.

64 Sidžil 87, str. 93: u navedenoj stavki se za opremanje i iskat-i salat izdvaja iz trećine, prema vasiyyetnami i uz svjedočenje Kul-bega i Mulla Hasana, 2569 groša.

65 Sidžil 87, str. 100.

66 Isto, str. 49.

67 Isto, str. 124.

68 Isto, str. 69.

U sidžilima osmanskih kadija vodila se stroga briga o izvršenjima vasijjeta. U sidžilu Mehmed Hasib-efendije, sina hadži Ibrahima, iz godine 1254/1838. registrirana je bujuruldija bosanskog valije Vedžihi Salih Mehmeda kojom se naređuje da se, ukoliko je u prošloj godini bilo oporuka vasijjetom umrlih obveznika Osmanske države (vojna lica i drugi državni službenici) u vezi sa bedel-i hadžom i ostalim hajratima, kao što su popravke džamija i česmi, što prije poduzme njihovo izvršenje uz znanje šerijatskog suda i lokalnog stanovništva. Također se nalaže da se protiv onih koji to odlažu poduzmu kaznene i disciplinske mjere.⁶⁹

Vasijjetname se nisu registrirale u sidžilima. Jedini primjerak registriranja vasijjeta u sidžil koji sam pronašla nakon pregledanja svih sidžila sarajevskog suda jeste opširni vasijjet koji se odnosio na *tedžhiz* i *tekfin*, sadake, kefarete i iskat-i salat datiran 1228/1813. godine serdengečtije hadži Šaban-zade Fejzullah-age, sina hadži Muharrema iz mahale Jahja-paša u Sarajevu.⁷⁰

Godina 1833-34., 1837. i 1838. evidentna je i praksa sastavljanja obračunskih /*muhasebe*-deftera u kojem su pregledane potvrde i troškovi vezani za vasijjete trećine imetka koji su se odnosili na bedel-i hadž, iskat-i salat i kefaret, a koji su pregledani od strane šerijatskog suda te uz znanje i na traženje vasiije. U takvim defterima registriran je dio izdvojen iz trećine imetka oporučitelja i namijenjen za razne dobročinstvene svrhe, priznanice kojim je vasi-muhtar pravdao razne utroške te pojedinačni i precizni spiskovi troškova koji su se odnosili za oporučene stavke vezane za opremanje mejjita i razne iskate.⁷¹ Praksa sastavljanja muhasebe-deftera koja je sadržavala podatke o realizaciji vakifove oporuke namijenjene za opće hajrate, kao što su popravke džamija, kaldrma i česmi, bila je uobičajena.⁷² Na ovaj način sačinjeni defteri bili su potvrda o izvršenju vasijjeta umrlog. Registriranje kontrolnih obračunskih deftera sastavljenih u vezi sa utroškom oporučene trećine imetka oporučitelja inicirao je vasi-muhtar koji je

69 GHB. Sdž-76, str. 106.

70 GHB. Sdž 55, str. 105-106.

71 GHB. Sdž-75, str. 139: Obračunski defter troškova namijenjenih za dobročinstvene svrhe i *tedžhiz* i *tekfin*, razne kefarete, iskat-i salat i brojne sadake realiziran po osnovi vasijjetname Neretljaka hadži Mehmeda, sina hadži Mustafe, čiji je vasi-muhtar bio Potogija hadži Ahmed-efendija, a naziri Sahanija Mulla Ahmed, Bakirdžija hadži Salih i Mulla Muhammed.

72 GHB, sdž 75: str. 76, 89, 139; sdž 76: str. 229, 241, 244; sdž-73, str. 117.

pri tom registrirao te uzimao i nagradu za sebe i nazira koja mu je oporukom bila određivana.

O vasijjetnami kao duhovnoj oporuci

Oporuka/*vasijjet* se, kao što je rečeno, ne mora odnositi samo na oporuku nasljednicima ili na oporučivanje vezano za način korištenja materijalnih zadužbina. To je samo jedan vid upotrebe termina *vasijjet*. *Vasijjet* se, međutim, često odnosi na duhovne i moralne poruke koje oporučitelj želi prenijeti u nasljeđe drugima kao svoje saznanje i životno iskustvo u vezi sa onim što predstavlja mjerodavno i bitno znanje, uopće. To su duhovne vasijjetname koje su se držale svetim i osiguravale produžetak obaveza i običaja. Takva je *Kitāb al-Wāsiyya* od Ebu Hanife,⁷³ Birgivijina *Vasijjetnama/Ilmihāl*,⁷⁴ i u novije vrijeme Homeinijeva *Vasijjetnama*, zapovijedi u vidu oporuke/*vasijjet* hodže Abdulhalika Gudžduvanije na perzijskom jeziku⁷⁵ i slično. Također su sačuvane i ubilježene u brojnim međžmuama rukopisa vasijjetname Poslanika upućene hazreti Fatimi, vasijjetnama Poslanika upućena Aliji ibn Ebi Talibu, vasijjetnama Poslanika upućena Ebu Hurejreu, potom vasijjetnama imama Ebu Hanife upućena Ebu Jusufu, Vasijjetnama Poslanika upućena Ibn Abbasu i druge.⁷⁶ Razne vasijjetname znali su sastavljati neki šejhovi pokušavajući da svojim vasijjetnamama priskrbe atribut svetosti, npr. kroz priče o Poslaniku, koji im se, po njihovom navođenju, na san pojavio. Primjer takve vasijjetname je prepis tzv. "Pejgamberske vasijjetname" koja se prenosi posredstvom turbedara šejh Ahmeda kao navodni govor Poslanika, koji se šejhu pojavio na san ukazavši se s njegove desne strane jedne džumanske večeri te ga izvijestio da je na ahiret sa ovog svijeta od njegovog neposlušnog ummeta između dvije džume došlo sedamdeset hiljada osoba od kojih su samo dvije došle sa imanom.⁷⁷ Naravno, vasij-

73 Ebu Hanife, Kitabu l-vasiyyeh, prevod M. Omerdić, Islamska misao, god. II, str. 12-13;

74 Bergivija, Vasiyyetname ili Risale-i Birgivi poznata kao Birgivijin Ilmihāl; I. Kasumović: Bergivija na bosanskom jeziku, Islamska misao, god. XII, 1991. str. 22-28.

75 GHB, A-3383/TO.

76 K. Dobrača, Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa I i II, Sarajevo, 1963. i 1979.

77 A-4565/TO; T-562: Ovakva tzv. *Pejgamberska vasijjetnama* se, očigledno, prepisivala bilo pojedinačno bilo u sastavu rukopisa. Vid. *Vasiyyetname-i turbedari Šeyh Ahmed*

jetname poput ove više su imale karakter manipuliranja neukim masama i izgradnje vlastitog autoriteta negoli karakter prenošenja istinitog saznanja i znanja.

Smisao sastavljanja vasijjetnama

Zrelost u razumijevanju smisla uspostavljanja vakufa i sastavljanju vakufnama u 15. i 16. stoljeću na našim prostorima bila je svojstvena, prije svega, osmanskim visokim državnim vojnim službenicima koji su iz raznih pobuda, pa i misionarskih i altruističkih, sastavljali vakufname i vasijjetname.

To je vrijeme krupnih vakifa i krupnih vakufa. Pokazatelj ubrzanog širenja islamskog svjetonazora na široke gradske slojeve jeste, potom, i zasnivanje brojnih sitnih vakufa, a kasnije i vrlo raširena praksa sastavljanja vasijjetnama vezanih, u najvećem broju, za oporuke oko postupanja sa umirućim i oko ukopa. Veoma raširena želja da se sastavljaju vasijjetname koje je trebalo da predstavljaju vid kefareta jeste očigledan pokazatelj i stanja svijesti i saznanja određenih krugova a predstavlja, u osnovi, izraz duboke pobožnosti i straha pred odgovornošću na Sudnjem danu.

Uz to, čin sastavljanja vasijjetname je vidljivi i vanjski izraz tevbe i istigfara⁷⁸ oporučitelja svjesnog bliskosti smrti. S te strane tekstovi osmanskih vasijjetnama nose važnu duhovnu poruku i pouku te imaju i edukativan značaj za sve njene čitatelje, a posebno za oporučiteljeve nasljednike.

Koliko ima smisla sastavljanje vasijjetnama na osmanskim ili na bosanskom, a sastavljenih po osmanskim uzoru vasijjetname, koje se odnose prije svega na pitanje iskupa za neredovno izvršavanje vjerskih obaveza pitanje je na koje treba da odgovaraju teolozi. U tom smislu Mehmed Handžić je u novije vrijeme u jednom posebnom radu obrazlagao pitanje *iskat-i salata* i pojam *devra*, termina koji se pojavljuju u navedenim vasijjetnamama razumijevajući to pitanje, kao što se vidi iz njegovog teksta, prije svega na osnovu Birgivije.⁷⁹ Pitanjem *iskata i devra*, koji su obavezan dio

koja se navodi kao *Terceme-i Vasiyyetname* (prevod s arapskog na turski): Dokument pod navedenim brojem je pronađen u Aziziji džamiji sa još nekoliko dokumenata koji su pripadali uživaocu zeameta u selu Ostrožac, nahija Valjevo. Dokument je poklonio 2002. godine Osman Kavazović, imam u džamiji Aziziji u Brezovom Polju.

78 Pokajanja i traženja oprosta.

79 Mehmed Handžić: O „iskat-i salatu“ i „devru“, El-Hidaje, god. VI, broj 51, str. 109-116; U rukopisu T-2584 iz godine 1119/1707. na prvom listu među različitim

osmanskih vasijjetnama vezanih za stanje umirućeg i mejjita, bavio se i naš autor Mustafa Pruščak pišući godine 1152/1739. *Risalu*, odnosno raspravu o posjećivanju grobova.⁸⁰ Interesantno je napomenuti da je u navedenoj kratkoj *Risali* autor temeljito i argumentovano obrazlagao spomenuta pitanja citirajući čak preko sedamdeset raznih fikhskih djela od različitih autora.

Način na koji su sastavljane i prakticirane vasijjetname svjedoči o visokom nivou opće civiliziranosti i o zrelosti samog oporučitelja koji je dostigao do saznanja o smislu istinske realnosti. Koncept života koji je okrenut na pripremu za susret sa onostranim svijetom razvijao se na literaturi koja je promicala islamski svjetonazor, a koja je pojednostavljeno razrađena u djelima brojnih osmanskih autora. Među njima je i djelo Birgivije. U mnogim vasijjetnamama se navodi da su upravo sastavljene na osnovu uputa Birgivijinog vjeronaučnog djela *Vasijjetnama* ili Birgivijin Ilmihal/*Vasiyyetname* ili *Risale-i Birgivi ili Ilmihal Bergivi*, dakle djela koja daju praktične naputke ka realizaciji navedenog koncepta.⁸¹

Praksa sastavljanja vasijjetnama bila je posebno raširena u krugovima koji su činili gradski srednjestojeći sloj u 18. i 19. stoljeću. O navedenome svjedoče brojne sačuvane vasijjetname bilo u originalu bilo u prijepisima.⁸²

bilješkama navedena je i sljedeća bilješka koja se odnosi na iskat: Za jedan vakat (namaski) iskat-i salat je 520 dirhema pšenice, za šest vakata za dnevne i noćne namaze iznosi 3120 dirhema pšenice. Jednomjesečni iskat-i salat je 93600 dirhema pšenice. Jednogodišnji iskat-i salat je 1123200 dirhema pšenice. Računajući u okama: jedan iznos jednodnevne pšenice u okama 7, u dirhemima 32; Za jedan mjesec oka pšenice 234; za jednu godinu za iskat-i namaz oka pšenice 2808. (Bilješka je napisana naknadno, ali nije datirano kada).

80 Azra Kadić, Rasprava o posjećivanju grobova od Mustafe Pruščaka, Islamska misao, god. XII (1990), br. 136, str. 20-30.

81 GHB, T-2241.

82 Pojedinačni dokumenti originala vasijjetnama registriranih u GHB su sljedeći: A-922/TO, A-956, A-1252, A-1253, A-1270, A-1272, A-1306, A-2206, A-2459, A-2637, A-2659, A-2660, A-2661, A-2662, A-2663, A-2664, A-2665, A-2667, A-2669, A-2688, A-2717, A-2814, A-2985, A-3094, A-3147, A-3172, A-3173, A-3174, A-3175, A-3176, A-3177, A-3225, A-3270, A-3363, A-3383, A-3455, A-3456, A-3473, A-3574, A-3575, A-3576, 3577, A-3583, A-3610/TO-14, A-3610/TO-21, A-3610/TO-31, A-3611/TO-8, A-3612/TO-6, A-3616, A-3681/TO-1, A-3681/TO-2, A-3681/TO-12, A-3681/TO-14, A-3681/TO-17, A-3688/TO-30, A-3711, A-3712, A-3730, A-3745, A-3803, A-3804, A-3805, A-3806, A-3807, A-3819, A-3820, A-3824, A-3828, A-3831, A-3834, A-3835, A-3841, A-3999,

Naravno, treba ponovo napraviti razliku između oporuke koja se odnosi na oporučivanje nasljedniku ili vakufu od detaljno razrađenih vasijjeta koji se prvenstveno odnose samo na stanje umirućeg i umrlog, odnosno na postupanje sa umirućim i umrlim, a koji su bili rašireni u devetnaestom i prvoj polovini dvadesetog stoljeća te koji su iskazivani u karakterističnim vasijjetnama na osmanskome jeziku.⁸³

Praksa učestalog nastajanja vakufnama koje su uspostavljale male vakufe i praksa nastajanja vasijjetnama vezanih za stanje umirućeg i mejjita evidentna je u vrijeme kad se više ne može govoriti o ubrzanom ekonomskom razvoju, pa i kulturnom uzdizanju, kakvo je bilo šesnaesto i sedamnaesto stoljeće. Osmanaesto i devetnaesto stoljeće je vrijeme u kom se samo vodila briga da se održe postojeći stari vakufi i održi postojeći nivo razvoja. U održavanje ranije zasnovanih velikih vakufa, potom, uključivani su brojni mali vakufi zasnovani u tom vremenu.

Pored vasijjetnama i registracija vasijjeta vezanih za opremanje umrlog u ostavinskim defterima u sidžilima izdavan je od šerijatskog suda i potpisivan od nadležnog kadije još jedan dokument vezan za vasijjete. Takav dokument se sastavljao ukoliko se vasijjet odnosio na podjelu oporučiteljeve imovine nasljednicima, ili za dobrotvorne svrhe, i sadržavao je popis imovine oporučitelja i navođenje lica kojima se, po oporučiteljevu vasijjetu, imaju dodijeliti oporučeni dijelovi. Za razliku od vasijjetname ovaj defter se, kao i registracija vasijjeta u ostavinskim defterima, sastavljao nakon oporučiteljeve smrti. U defteru se navodilo samo ime i mjesto stanovanja umrlog oporučitelja, datum sastavljanja deftera te precizno određeni dijelovi koje je vasijjetom ostavio i imena lica kojima je ono što je ostavljeno

A-4043, A-4044, A-4045, A-4046, A-4050, A-4110, A-4117, A-4143, A-4144, A-4156, A-4157, A-3730(4162), A-4287, A-4317, A-4494, A-4517, A-4521, A-4522, A-4523, A-4527, A-4528, A-4536, A-4565, A-4573, A-4610, A-4611, A-4612, A-4613, A-4614, A-4615, A-4616, A-4617/TO (Sve gore navedene vasijjetname su i pod oznakom TO). Pored pojedinačnih navedenih vasijjetnama u sidžilima vakufnama I, II, III registrirani su prepisi pedesetak vasijjetnama. Vasijjetname na bosanskom vode se pod brojevima: A-691/B, A-302/B-1, A-302/B-2. Vasijjetname sačuvane u Arhivu grada Sarajeva: P-186, br. 1, P-186, P-209, P-238, P-257, P-284, vasijjetnama Gigovića (bez broja), P-314. U Regionalnom istorijskom arhivu Tuzla nalaze se originali četiri vasijjetname iz 1891., 1889. i 1918. godine. (Vid. N. Hodžić, Regionalni istorijski arhiv Tuzla, zbirka 1578-1936, Tuzla, 1990., 17).

83 O vasijjetu i njegovoj opravdanosti se raspravljalo u brojnim fikhskim djelima: Vid. *Wiqaya*; Knjiga prevedena u stihovima: كتاب ترجمة الوقاية على مذهب الإمام الأعظم وقول الإمامين 233. list: *Kitab al-Waṣāyā*, T-2120.

vasijjetom namijenjeno. Defter je imao obavezan pečat i potpis nadležnog kadije⁸⁴ što znači da je bio sastavljan i ovjeren pred šerijatskim sudom. Potom je uručivan radi izvršenja u ruke izvršitelja oporuke/vasije koji je posjedovao za to šerijatski, odnosno zakonski dokaz/*hudždžet*.

O vasijjetnamama nakon perioda osmanske uprave

Desetljećima nakon prestanka osmanske vladavine sačuvala se praksa istovjetnog sastavljanja vasijjetnama na osmanskom po ranije uspostavljenim obrascima. Ta praksa se može pratiti na osnovu uvida u sačuvane dokumente u Gazi Husrev-begovoj biblioteci do četrdesetih godina dvadesetog stoljeća. U navedenom periodu, međutim, pojavljuju se i brojni štampani obrasci vasijjetnama koje je izdavala *Islamska dionička štamparija* u Sarajevu.⁸⁵ Za razliku od Handžićeve i Merhametove vasijjetname, ove prve štampane vasijjetname, sastavljene na bosanskom jeziku, a napisane arapskim pismom, sačuvale su dugi misaoni traktat o vjeri i svrsi života svojstven osmanskim vasijjetnamama, međutim, nisu sačuvale njihovu formu, estetsku dotjeranost niti kaligrafski rukopisni ispis.

Godine 1353/1934. Mehmed Handžić je sastavio vasijjetnamu naslovljenu kao *Vasijjetnama (oporuka)* i prilagođenu novom vremenu u vidu sveske velikog formata čiji je obrazac naručilo i izdalo društvo *Merhamet*⁸⁶ s namjerom da podstakne oporučitelje da se sjete u svojim oporukama ovog dobrotvornog društva "*koje pomaže sirotinju novčanim potporama, hranom, odijelom i na druge načine, koje sabire zekat i dostavlja ga najpotrebnijoj sirotinji, koje odijeva siromašnu muslimansku djecu, koje prima oporuke i s njima raspolaže onako kako želi onaj koji oporučuje, koje na svakom koraku gleda da u pomoć priskoči muslimanskoj sirotinji.*" Vasijjetnama je bila napisana na bosanskom jeziku i imala je novu i originalnu formu u odnosu na klasičnu osmansku vasijjetnamu. Imala je kratku invokaciju na arapskom sa kaligrafskim ispisom bismile, hamdele i salavata. Potom je slijedila ekspozicija na bosanskom naslovljena sa *Najvažnije upute u vasijjet ili oporuku* u kojoj je u sedam tačaka objašnjena potreba ostavljanja vasijjeta, s tim da ne prelazi trećinu ostaviteljeve imovine. Potom je navedeno da je haram

84 GHB, A-4451/TO-1.

85 GHB, A-3745/TO, A-3804/TO.

86 GHB, A-691/B.

oporučivanje s namjerom da nasljednici budu oštećeni, doneseno je upozorenje da se u korist jednog nasljednika ne može oporučiti nešto ukoliko ostali nasljednici ne priznaju i odobre, objašnjen je pojam Božijih i ljudskih dugova, objašnjena je potreba da se oprema i ukop mrtvacu obave na umjeren način i bez rasipanja, ali i bez škrtarenja, iz ostaviteljeve ostavštine, a posebno je u sedmoj tački ove upute navedeno da je čovjek za života dužan da pomaže sirotinji te da je lijepo da oporučiti nešto u dobrotvorne svrhe i iza smrti. Dispozicija koja predstavlja predmet i potvrdu vasiijeta napravljena je u vidu tabela sa po dvanaest stavki koje su naslovljene na sljedeći način: *Ljudski dugovi*, gdje se u vidu spiska moglo navesti kome se duguje, iznos duga te staviti i primjedba u vezi sa navedenom stavkom; *Božiji dugovi*, gdje se navodi rubrika *Zašto je dug* i obrazlaže po rednim brojevima: "...za hadž koji sam bio dužan obaviti, a nijesam ga obavio, za post koji nijesam ispostio, za zekat koji nijesam dao, za namaze koje nijesam obavio kefareť za hotimićni prekršaj posta, kefareť za prekršaj zakletve (yemin), za kurbane koje nijesam klao, za sadekai- fitr koji nijesam dao."⁸⁷

Potom slijedi stranica sa tabelama naslovljena sa *Mrtvačka oprema i ukop (tedžhiz i tekfin)* koja je sadržavala rubrike zašto se navedeni dio oporučenog novca troši: *ćefini, miris, safun i ostalo, tabut, tenešir, kopanje mezara, nasloni, čoha, onome koji oprema, njegovim pomagaćima, za nišane, sadaka siromasima, imamu, mujezinu, pojedinaćni iznosi troška za navedene svrhe* te rubrika za navođenje primjedbi. Potom slijedi posebna stranica naslovljena *U dobrotvorne svrhe* sa rubrikama: *sadaka siromasima, za kurban, za džamiju, za Merhamet*.⁸⁸ Posebna prazna stranica naslovljena je sa *Ostale oporuke*, što odgovara zejlovima, tj. dodacima u osmanskim vasiijetnamama, a na posljednjoj stranici ubilježene su rubrike: *Za vasi-muhtara određujem... Za vasi-nazira određujem... Hedija vasi-muhtaru, hedija vasi-naziru, cjelokupan iznos oporuke, potpis svjedoka*,⁸⁹ *vlastorućni potpis i na kraju prostor za ovjerovljenje šerijatskog suda*.

87 U rubrici *Primjedbe* stoji: Za post za svaki dan po jednu fidju (fidja - iskup, otkupnica, kolićina otkupnine u novcu ili naravi koja se daje za sadaka-i fitr), za namaze za svaki namaz po jednu fidju (uz opasku da je to samo mišljenje nekih fakiha), za kefareť posta šezdeset fidji za jedan dan, za kefareť zakletve deset fidji za prekršaj jedne zakletve.

88 U napomeni u rubrici primjedbi stoji da li se svake godine kolje kurban ili samo određen broj godina, kao što stoji i napomena da se navede ime džamije.

89 Predvićeni su potpisi do sedam svjedoka.

Za razliku od ranijih osmanskih vasijjetnama tekst novog obrasca vasijjetname je bio šematiziran i pragmatično sastavljen, nije dozvoljavao duže vjerske traktate, a svaka oporučiteljeva posebna želja kratko se iskazivala u formi obrasca.

Dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća umjesto registriranja vakufnama i vasijjetnama sve se više javljaju kraći zapisnici sa konkretnim podacima o registraciji vakufljenja te na osnovu toga se ispunjava vasijjet. Ti su zapisnici lišeni nekadašnjeg ceremonijalnog teksta koji je bio karakteristika tradicionalnih osmanskih vakufnama i vasijjetnama, a što je značajno doprinosilo razvoju i širenju specifičnog islamskog svjetonazora i razumijevanja svrhe života te ukazivalo na odnos prema smrti. Tako su ti zapisnici svedeni na nivo običnog formulara, te izgledaju sasvim stilizirani u poređenju sa originalnim pisanim osmanskim vasijjetnamama, sadržinski i vizuelno dotjeranim i kaligrafski ispisanim, čije primjerke srećemo u 18. i 19. stoljeću. Zapisnik je sastavljan simplificirano i u vidu kratke izjave, sa spiskom prisutnih potpisanih, predmetom vakufljenja te navođenjem uvjeta. Iza toga je slijedila izjava o prihvatanju vakufa, i potpisi. Vakuf je zasnivan i darovnim ugovorima jednostavno sastavljenim u vidu izjave, a darodavac i daroprimac te sudija su se potpisivali ispod takvog ugovora.

Posljednja vasijjetnama na osmanskom vezana samo za ukop i opremanje sačuvana u fondu Gazi Husrev-begove biblioteke jeste vasijjetnama ili koncept vasijjetname Vejsil-age Porče, sina Mustafe, rođenog 1289/1873. godine, koji je oporučio za opremanje 3000 dinara 1350/1931. godine.⁹⁰ Spomenuta vasijjetnama, iako je napisana na osmanskom, u poređenju sa tradicionalnim osmanskim vasijjetnamama ne ostavlja nikakav dojam, stoga što ima potpuno reduciran sadržaj koji je sveden samo na podatke iz nekadašnjih mufredat-deftera (deftera pojedinačnih stavki) koji su se nalazili u sastavu osmanskih vasijjetnama, te stoga što nije bila estetski uobličena na nekadašnji tradicionalni način.⁹¹ Tradicionalne osmanske vasijjetname su se, kako po jačini poruka tako i po estetskom vidu, snažno doimale onog ko ih vidi i pročita, a to i jeste bio njihov smisao. Uvođenjem u novom vremenu stiliziranih dokumenata u vidu zapisnika i darodavnih ugovora i bez sastavljanja literarnog oblika klasične osmanske vakufname i vasijjetname gubila se duhovna dimenzija samog čina vakufljenja i vasijjeta,

90 GHB, A-3835/TO.

91 Pored ove vasijjetname sačuvana je Državnom arhivu tzv. Gračanička vasijjetnama iz 1936. godine: v. M. Hasani, n.d.

a u dokumentima ove vrste ostale su samo suhoparne izjave u kojim nije bilo ništa od nekadašnje ceremonijalnosti svečanog čina.⁹²

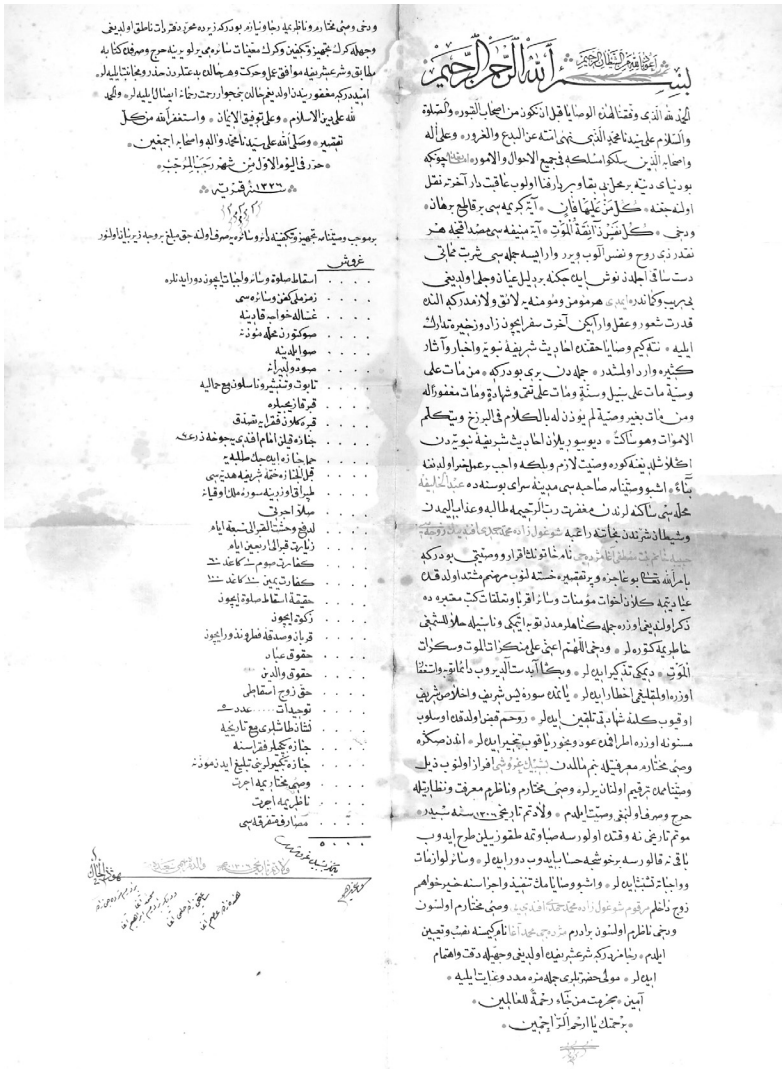
Pitanje određene forme osmanskih vasijetnama bilo je pitanje koje osigurava svečani čin iskazivanja posljednje volje oporučitelja.⁹³ Pošto vasijetname na osmanskome predstavljaju svojevrsne pisane spomenike, smatramo značajnim da se donesu u prijevodu barem dvije karakteristične vasijetname.⁹⁴

92 Vid. GHB, Sidžil vakufnama III.

93 Vasijetname vezane, prije svega, za ukop i opremanje mejjita bilježile su se, uglavnom, na dvolisnici od debelog papira, najčešće dimenzija 62x46 cm, za razliku od vakufnama koje su se bilježile u vidu dugog svitka ili u obliku knjige. Ispisivane su kaligrafski, crnom tintom u kombinaciji sa crvenom tintom, sa hadisima, ajetima, imenima oporučitelja, vasi-muhtara, nazira, sa početnim riječima *amma bad, ve dahi, šimdi, Allahumma, Bismillah, ve dahi vasiyyetim te sa telkinom* na početku značajnih uvodnih rečenica.

94 Bilo bi značajno sačiniti detaljne prijevode svih pojedinačnih sačuvanih vasijetnama koje predstavljaju obrasce za sastavljanje oporuka.

Primjer prevoda vasijetname datirane 1197/1782. godine Derviš Mustafa-bega, sina Ismail-bega Džennetića iz mahale Jagdži-zade, *vezane za postupanje sa umirućim i mejjitom* proširene dodatkom/*zeyl* o davanju manje količine novca pod interes:⁹⁵

Utječem se Allahu od prokletog šejtana
U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog

Hvala Allahu Koji nam je pomogao i uputio nas na ove vasijjete prije nego što postanemo stanovnici kabura. I neka je spas i selam na našeg Sejjida Muhammeda, koji je zabranio svom ummetu novotarije/*bid'at* i oholost. I Uzvišeni Allah nas je opskrbio lijepim uvjerenjem i lijepim krajem i spominjanjem smrti i kabura. A potom: Pošto nam stiže u časnom hadisu: *Ko umre sa vasijjetom, umro je na Putu i sunnetu i umro je u bogobojažnosti i šehadetu/osvjedočenju Istine, i umro je, a da mu je oprošteno*. I u drugom hadisu: *Onaj ko umre bez vasijjeta neće mu se dozvoliti da govori u Berzehu, umrli će govoriti a on će šutjeti*. Osim ovog, dospjelo je (do nas) mnogo časnih hadisa i uzvišenih vijesti iz istinskog izvora (izvora Istine). Na osnovu toga što je vasijjet nužan, možda i vadžib i hajirli djelo, imalac ovog vasijjeta, onaj koji želi spas od bolnog azaba i koji traži oprost Milostivog Gospodara, Derviš Mustafa-beg, sin Ismail-bega, stanovnika mahale Jagdžizade u gradu Bosna da bi spasio dušu⁹⁶ vasijjeti sljedeće: U časnoj *Risali* Birgivije Muhammed-efendije, nek je na njeg rahmet Uzvišenog Allaha, koji je krema sve uleme, na kojeg se oslanja vjerska ulema koja je svjetlo za ovaj svijet/*alem*, te kako se na način sunneta objašnjava u djelu *Džila-i kulub*, kada napišemo vasijjetnamu, bilo vezano za mejjita bilo vezano za ukop, kada krenemo iz svijeta prolaznosti u svijet vječnosti, kada se tog dana prisjetimo (kad nam dođe sjećanje na put istine, prim. prev.) prije nego što nas posjeti melek smrti, kada naš jezik postane nemoćan da govori sa rodbinom i prijateljima, kada se izmijeni slika moje ljepote, prvo o čemu će polagati račun rob (Božiji) na dan Kijameta jeste pet namaza. Nakon što sam saznao da ću biti pitan za početak namaza, prema časnom hadisu, naredio sam mom vasi-muhtaru da se potrudi (da izvrši) iskat-fidju za post i zekat i kurban, vitre i zakletve te iskat ostalih obaveza i prava robova (Božijih) i uvasijetio sam za svako od tog određenu količinu iz mog najboljeg imetka, te da se vasijjet pročita u prisustvu prijatelja, da se posvjedoči njegov sadržaj i izvrši (navedeno kako slijedi):

96 U prepisima vasijjetnama, kao uostalom i u prepisima drugih djela, česte su greške što veoma otežava prevođenje. U navedenoj rečenici stoji *nakdi can ile* umjesto *nakzi can ile*, umjesto *magfired-i Rabbi rahime talib* stoji *talit*, a umjesto *wa necat azabi elime ragib olan* stoji *wa necat azabi elime olan*.

U trenutku smrti (kad budem umro) neka ne puštaju (meni) ženu i sina, neka se ne uznemiravaju, neka odmah dođu dobra braća koja čine *ehl-i sunnet vel džemaat*, neka se srcem obrate i neka traže za ovog siromaha selamet i spas od šejtanskog šerra/zla učeći dovu: *اللَّهُمَّ ارْزُقْهُ حُسْنَى الْخَاتِمَةِ وَاحْفَظْهُمْ مِنْ زَوَالِ الْإِيمَانِ* I također nek uče pored mene *Kelime-i šehadet*: *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ* Ali ne dosađujte i ne predlažite govoreći: “Reci.” I također, kada mi se bolest pojača nek se kod mene nađe nekoliko dobrih alima, neka me prema Kibli okrenu, neka me polože na desnu stranu i neka uče *Jasin-i šerif*. U Šerijatu Islama spominje se da spada u sunnet učenje *Jasina* kod umirućeg i u prisutnosti dobrih ljudi, jer dospjelo je (do nas) da kad god je musliman bolestan kod njega se uči *Jasin* dok je u žestini (opijenosti) od smrti, ne uzima melek smrti njegovu dušu sve dok ne dođe Ridvan, čuvar Dženneta sa jednim džennetskim pićem i obraduje ga njim dok je on na svojoj postelji. I melek smrti uzima njegovu dušu dok je on čitav. Kad mi duša bude uzeta, nakon što mi zatvore oči i povežu bradu neka moj vasi-muhtar pozajmi 100 groša od neke osobe sa halal-zaradom i neka potom nađe neka četiri siromaha. Neke sa njima sjede na neko pusto mjesto i neka devr učine (obrnju) tih sto groša na šerijatski način. Dan mog rođenja je 1159/1746. godina. Kad god bio datum moje smrti neka odbiju 12 godina na moje djetinjstvo, a što preostane nek potpuno devr učine.⁹⁷

Nek obrnju nekoliko devrova koji će biti dovoljni za iskat namaza i zekata, za fidje posta i nekoliko devrova za kurban, vitr i zakletve, nekoliko devrova za prava Božijih robova, nekoliko devrova za prljavu zaradu, nekoliko devrova za pokvarenu trgovinu i ostale moje dužnosti. Poslije toga,

97 Koristeći se Birgivijinim navodima iz *Vasijjetname* i Handžić je pojasnio pojam *devra* i njegove opravdanosti navodeći pri tom da je najstariji spomen devra našao u djelu *Al-Hulāša* od Tahir ibn Ahmad ibn Abdurrahman al-Buhari (umro 542. godine). Što se tiče devra, on je ustvrdio da je po njegovom mišljenju to vrsta *hile-i šeriyye* kojim se želi formalno udovoljiti otkupu od dužnosti. (Mislim da saznanje i odluku o potrebi iskupljivanja kroz vasijjet na gore navedeni način ne treba proglašavati nikakvim pokušajem prijevare i formalnošću te time onemogućavati grješnima nadu u oprost. Jasno je da će na krajnjem sudu Vaga dobrih i loših djela i postupaka pravedno i precizno očitati presudu. I sam čin sastavljanja vasijjetname biti će prosuđen prema nijjetu. Pokušaj iskupljivanja, ovisno o namjeri i iskrenosti pokajanja i stepenu saznanja oporučitelja te njegovim mogućnostima, predstavlja simboličan čin i može biti izraz iskrenog žaljenja i kajanja te bogobojažnosti. Također je izraz i potrebe da se informacija o vlastitom priznanju grijeha i pokajanju te javljanju želje za iskupom, ostavi nasljednicima kao vid opomene.)

kod kog god taj novac ostane nek za njeg predstavlja milost (dobročinstvo), nek po dobrom izboru poklone mom vasi-muhtar. A moj vasi-muhtar, također, nek izvadi petnaest groša i neka da onim koji su činili devr, a sevap od toga nek poklone za dušu ovog jadnika. Neka se od preostalih devedeset groša trideset groša nanijeti za kefaref posta i podijeli sirotinji i nek se za prava Božijih robova podijeli petnaest groša, a sevap nek se poklone za dušu ovog jadnika. Poslije toga nek dva siromaha iskopaju moj kabur, neka bude dubok prema mojoj veličini, a nek bude širok u polovini toga. Nakon što se potpuno iskopa nek im se da šest groša. I također sam odredio dvadeset groša za ćefine sa zemzemom, penbe,⁹⁸ kamfor i ud. Neka ćefine naprave prema sunnetu, nakon što ih postave, neka ih nakade. Poslije toga nek obave moje gasuljenje. Nije dozvoljeno da se prije gasuljenja uči Kur'an, međutim pošto je dozvoljeno da se čini zikir Allaha, neka moj vasi-muhtar nađe deset siromašnih dobrih osoba i neka u osami/*halvet* prouče sedamdeset hiljada tevhida, neka mole za sevap za moju dušu. Neka njima, također, svakom pojedinačno daju po šesnaest para. I kada se moje gasuljenje obavi, neka daju četiri aršina čohe, također, nekom dobrom alimu. I neka daju onome ko na me poljeva vodu dva groša, i također, ko donosi vodu i onome ko puni, svakome po jedan i po groš. I ponovo neka daju sedam groša za tenešir i tabut sa tahtama sa strane. I neka me prema sunnetu zamotaju i neka paze nek ne bude utrostručavanja. Neka dodaju kamfor u vodu koja se posljednja lijeva. I neka budu zauzeti time da za vrijeme gasuljenja govore غُفْرَانِكَ يَا رَحْمَنُ Nakon gasuljenja neka jedan od mojih ahaba na mom čelu napravi tri linije i napiše bismilu časnu i dva šehadeta. A na moja prsa nek stave ahdnamu.⁹⁹ I također nek stave ahdnamu u moj kabur naspram mog lica. Nada je da će Dženabi¹⁰⁰ Gospodar, koji oprašta iz Svoje plemenite milosti ovo lice očistiti od crnih zločinačkih grijeha i oprostiti svom robu. Da će njegov kabur učiniti jednom džennetskom baščom/*rewda*. Poslije toga nek me zamotaju u ćefine i neka stave na mjesto sedžde i na sramotno mjesto¹⁰¹ kamfor. Poslije toga nek obavijeste prijatelje. Ako po Božijoj odredbi moj smrtni čas/*edžel* bude u šehar Sarajevu neka mi klanjaju u

98 Nije mi poznato na šta se ova riječ odnosi. Riječ *pembe* u turskom znači ružičast.

99 Ahdnama je specijalan tekst dove na arapskom kojim se upućuje molba za umrlog i koji se stavljao na prsa i naspram lica mejjita prilikom postavljanja mejjita u kabur.

100 Njegova visost.

101 U tekstu nejasno, stoji *efredže*, vjerovatno je *ferdž*.

uglu Husrev-begove džamije. Kad ponesu dženazu nek glasno zikir ne čine. Također nek preda mnomo ne vode telala i kada me donesu do kabura neka dvije dobre osobe uđu u moj kabur i neka ovog jadnika stave u kabur. Neka kažu: بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ Poslije toga nek postave tahte sa strane i neka kažu: اَللّٰهُمَّ اَجِرْهُ مِنَ الشَّيْطَانِ وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ Poslije toga nek napune moj kabur, a neka ga ne učine visokim. Neka na mene saspu jednu testiju vode čim me ukopaju. Neka jedan od braće stane pored mog kabura i nek učini: اَللّٰهُمَّ جَافِ اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ. اَللّٰهُمَّ نَزَلْ بِكَ وَاَنْتَ خَيْرُ مَنْزُولٍ بِهِ. جَافِ الْاَرْضَ عَنْ جَنْبَيْهِ وَاَفْتَحْ اَبْوَابَ السَّمَاءِ لِرُوحِهِ وَاَقْبِلْهُ مِنْكَ بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَثَبِّتْ عِنْدَ الْمَسَائِلِ مَنْطِقَهُ. اَللّٰهُمَّ هَذَا عَبْدُكَ وَاَنْتَ اَعْلَمُ بِهِ مَنَا وَلَا نَعْلَمُ مِنْهُ اِلَّا خَيْرًا وَقَدْ اَجْلَسْتَهُ لَتَسْأَلَهُ. اَللّٰهُمَّ فَتَبِّتْهُ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْاٰخِرَةِ كَمَا ثَبَّتْتَهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا! اَللّٰهُمَّ اَرْحَمْهُ وَاَحْقَهُ بِنَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ. اَللّٰهُمَّ فَتَبِّتْهُ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْاٰخِرَةِ كَمَا ثَبَّتْتَهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا! اَللّٰهُمَّ اَرْحَمْهُ وَاَحْقَهُ بِنَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ I također neka oni koji tada budu prisutni kažu: Tražite oprost za vašeg brata, tražite potvrdu od Uzvišenog Allaha. I nakon ove rečenice neka sjedu i neka prouče prvu i zadnju stranu *Baqara*, *al-Kursiyy* i *Tabāraka*, sedam puta *Ihlas* časni, *Muawiddatayn* i *Yāsīn* i ponovo jedanaest puta časni *Ihlas* i neka kažu svojim jezicima: Sevabom od Kur'ana koji smo proučili molimo da oprostiš ovom mejjitu. Nakon što se obavi kefareti za post, zakletvu/*yemīn*, zekat i hakove Božijih robova neka se šest groša sadaka učini fukari koja dođe na kabur i neka niko ne ostane mahrum. Nakon svega ovog neka se razidu. Nek ostane samo neki dobar alim, nek prođe spram mog lica, nek stojeći na nogama sa svim srcem kaže: *Ya Mustafa, sine Afife*. Tri puta nek ovako kaže. Poslije toga nek prouči telkin¹⁰² koji je izložen u Birgivijinoj Risali. Neka također daju nakon učenja onome ko je klanjao dženaze-namaz i ko je učio telkin, tri groša. Poslije toga nek se sadaka da po jedan groš svakog dana fukari do sedmog dana, radi toga da se odbije strahota kabura. I također neka uzastopno četrdeset dana od kada sam umro moj vasi-muhtar nađe neke dvije dobre osobe da uče na mom kaburu *Jasin-i šerif*, jedna ujutro a jedna naveče i neka sevabe poklone za moju dušu. Njima također nek daju osam groša. I također sam odredio za halvu na dan kad umrem šest groša. Neka ispeku halvu i neka je prema starom običaju podijele. I također nakon moje smrti do godinu dana neka četiri puta, umjesto da kuhaju hranu, sadaku učine fukari osamdeset

102 يَا مُصْطَفَىٰ بِنَ عَفِيفَةٍ (ثَلَاثَ مَرَّاتٍ)! أَذْكَرَ الْعَهْدِ الَّذِي خَرَجْتَ عَلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا شَهَادَةً أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَأَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَالنَّارَ حَقٌّ وَالْبَعْثَ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ وَأَنَّكَ رَضِيتَ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ نَبِيًّا وَبِالْقُرْآنِ إِمَامًا وَبِالْكَعْبَةِ قِبْلَةً وَبِالْمُؤْمِنِينَ إِخْوَانًا. رَبِّيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ. يَا مُصْطَفَىٰ بِنَ عَفِيفَةٍ (ثَلَاثَ مَرَّاتٍ)! قُلْ رَبِّيَ اللَّهُ وَدِينِيَ الْإِسْلَامُ وَنَبِيِّيَ مُحَمَّدٌ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ

groša iz mog imetka. I također do perioda do jedne godine neka neki dobar alim prouči četiri časne hatme i neka sevabe od tog pokloni za moju dušu, te nek se njemu, također, da osam groša. I također moj vasijjet je sljedeći: Odredio sam sto groša za mekteb u našoj mahali Jagdži hadži Ahmeda i naredio sam da se da pod interes svake godine (da bude) jedanaest na deset. Od dobiti od toga sam odredio da se da za muallima svake godine deset groša, a odredio sam da nazir za ovaj novac bude sve stanovništvo mahale. I također sam odredio za okolicu kabura i za kamene nišane 60 groša. I odredio sam i postavio kao vasi-muhtara našeg omiljenog prijatelja Ali-bega Morića (Moro-zade) da izvrši oporuke koje su napisane i izdiktirane u ovoj sahifi. I naredio sam i oporučio nakon što izvrši dužnost neka mu se da iz mog imetka dvadeset groša kao naknada za savjete. Ako Božijim emerom on bude preselio prije mene, ili ako ne bude u stanju da izvrši oporuke, usljed javljanja nekih drugih smetnji, odredio sam i postavio kao vasi-muhtara mog brata Lutfullaha. Ako njemu, također, ne bude suđeno odredio sam i postavio mog omiljenog rodaka Ali-bega Džennetića kao vasi-muhtara. Ako po Božijem emeru on, također, ne bude bio određen, neka moj vasi-muhtar bude neko od moje rodbine ko je poznat po dobroti i vjeri i kojeg odlikuje emanet i ispravnost/*istikamet*. Ko god bude, nek uzme kao nagradu za obavezu vasijjeta iz mog imetka dvadeset groša, nakon što obavi dužnost. Neka postupa po mojoj vasijjetnami i neka ni u čemu ne bude propusta. I neka se čuva od novotarija/*bid'at*, od onog što je suprotno Šerijatu i od tog da se imetak izgubi. Također neka svi moji rođaci i prijatelji prema ovoj mojoj vasijjetnami budu naziri. Neka paze da ovu moju vasijjetnamu ispune. Završila se ova moja iskrena molba. I neka je mir na najbolje stvorenje Muhammeda i na svu njegovu braću/*ihvan* između poslanika i vjerovjesnika te na njihovu porodicu i sve ashabe.

(Sa strane crvenim mastilom ubilježen je stih:)

*Za stvaranje sreće na ovom svijetu, zar je potrebna oholost/iftihār
Jer posljednje odijelo su ćefini a mjesto gdje će se ležati mezar.)*

Spominje se ukupno ono što će se potrošiti prema ovoj vasijjetnami:
Groša

- 5 Za iskat-i salat i one koji to čine
- 5 Onima koji devr čine za zekat i ostale dužnosti

30	Za kefareti posta
30	Za kefareti zakletve
15	Za zekat
15	Za hakove Božijih robova
100	
6	Onima koji kopaju kabur
20	Čefine sa potrepštinama: penbe, kamfor, ud
4	Onima koji zikr čine 70000 tevhide prije gasuljenja
10	Za gassala čohi 4,2 aršina
2	Za onog ko stavlja vodu
1,5	Za onog ko dostavlja vodu
1,5	Za onog ko puni vodu
145	
7	Za tenešir, tabute i daske sa strane
6	Za fukaru koja dolazi na kabur da ne bi bila mahrum
3	Za onog ko klanja dženzu i uči telkin
7	Za sadaku fukari radi odbijanja strahota kabura do sedmog dana
8	Onima koji uče časni <i>Jasin</i> četrdeset dana na mom kaburu
6	Za halvu na dan kad budem umro
182	
80	Za sadaku fukari, umjesto za kuhanje hrane kad bude godina
100	Za mekteb u mahali <i>Jagdži hadži Ahmeda</i>
60	Za okolicu kabura i kamene nišane
20	Za mog vasi-muhtara
442	
8	Za one koji uče časnu hatmu kad bude godina
450	Ukupno, samo četiri stotine pedeset groša
	(Sa strane ovog deftera ubilježeno je crvenim mastilom:)
	<i>Ko ispuni ove moje oporuke, o Allah!</i>
	<i>Podari mu kao Džennet boravište na dan pozornosti</i>
	<i>(tj. dolaska sebi)/intibāh!</i>

(Ispod je stavljen pečat, crvenim mastilom godina 1197/1782. i sljedeći tekst:)

Ovo je vasijjet onog ko ima potrebu za milošću Moćnog njegovog
Gospodara, Derviša Mustafa-bega, sina Ismail-bega, iz mahale Jagdži hadži
Ahmeda, opskrbio ih Allah Uzvišeni dobrom i povećao im,
u gradu Saraj-Bosna, godine 1197.
po Hidžri. Onaj kome pripada čast
i ugled.

Svjedoci:

Dženetić Lutfullah-beg, Dženetić Fejzullah-beg, Pakra
Salih-efendija, Efendić Mulla Ismail, Salihfendić Mulla
Ismail, Salihefendić Ago Mulla Sulejman, Muzo Ali-beg,
Uzun Hasan-baša, Ćurči-baši Sulejman-aga, Dženetić Ali-
beg, Iskenderović Ali-baša, Soko hadži Mustafa, Dženetić
Mustafa-beg, hafiz Mulla Sulejman.

Primjer prevođa kraće, u Bosni veoma raširene i uobičajene vasijsjetname datirane 1326/1908. godine Habiba-hanume, kćeri Mustafa-age Muždedžije, a supruge Šogolj Muhammed Hamdi-efendije iz mahale Abdul-Halife.¹⁰³

اغْوَاكَ الشَّيْطَانُ الرَّجِيمُ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

[illegible][illegible]

۱۱۹۶
 ۱۱۹۷
 ۱۱۹۸
 ۱۱۹۹
 ۱۲۰۰
 ۱۲۰۱
 ۱۲۰۲
 ۱۲۰۳
 ۱۲۰۴
 ۱۲۰۵
 ۱۲۰۶
 ۱۲۰۷
 ۱۲۰۸
 ۱۲۰۹
 ۱۲۱۰
 ۱۲۱۱
 ۱۲۱۲
 ۱۲۱۳
 ۱۲۱۴
 ۱۲۱۵
 ۱۲۱۶
 ۱۲۱۷
 ۱۲۱۸
 ۱۲۱۹
 ۱۲۲۰
 ۱۲۲۱
 ۱۲۲۲
 ۱۲۲۳
 ۱۲۲۴
 ۱۲۲۵
 ۱۲۲۶
 ۱۲۲۷
 ۱۲۲۸
 ۱۲۲۹
 ۱۲۳۰
 ۱۲۳۱
 ۱۲۳۲
 ۱۲۳۳
 ۱۲۳۴
 ۱۲۳۵
 ۱۲۳۶
 ۱۲۳۷
 ۱۲۳۸
 ۱۲۳۹
 ۱۲۴۰
 ۱۲۴۱
 ۱۲۴۲
 ۱۲۴۳
 ۱۲۴۴
 ۱۲۴۵
 ۱۲۴۶
 ۱۲۴۷
 ۱۲۴۸
 ۱۲۴۹
 ۱۲۵۰
 ۱۲۵۱
 ۱۲۵۲
 ۱۲۵۳
 ۱۲۵۴
 ۱۲۵۵
 ۱۲۵۶
 ۱۲۵۷
 ۱۲۵۸
 ۱۲۵۹
 ۱۲۶۰
 ۱۲۶۱
 ۱۲۶۲
 ۱۲۶۳
 ۱۲۶۴
 ۱۲۶۵
 ۱۲۶۶
 ۱۲۶۷
 ۱۲۶۸
 ۱۲۶۹
 ۱۲۷۰
 ۱۲۷۱
 ۱۲۷۲
 ۱۲۷۳
 ۱۲۷۴
 ۱۲۷۵
 ۱۲۷۶
 ۱۲۷۷
 ۱۲۷۸
 ۱۲۷۹
 ۱۲۸۰
 ۱۲۸۱
 ۱۲۸۲
 ۱۲۸۳
 ۱۲۸۴
 ۱۲۸۵
 ۱۲۸۶
 ۱۲۸۷
 ۱۲۸۸
 ۱۲۸۹
 ۱۲۹۰
 ۱۲۹۱
 ۱۲۹۲
 ۱۲۹۳
 ۱۲۹۴
 ۱۲۹۵
 ۱۲۹۶
 ۱۲۹۷
 ۱۲۹۸
 ۱۲۹۹
 ۱۳۰۰
 ۱۳۰۱
 ۱۳۰۲
 ۱۳۰۳
 ۱۳۰۴
 ۱۳۰۵
 ۱۳۰۶
 ۱۳۰۷
 ۱۳۰۸
 ۱۳۰۹
 ۱۳۱۰
 ۱۳۱۱
 ۱۳۱۲
 ۱۳۱۳
 ۱۳۱۴
 ۱۳۱۵
 ۱۳۱۶
 ۱۳۱۷
 ۱۳۱۸
 ۱۳۱۹
 ۱۳۲۰
 ۱۳۲۱
 ۱۳۲۲
 ۱۳۲۳
 ۱۳۲۴
 ۱۳۲۵
 ۱۳۲۶
 ۱۳۲۷
 ۱۳۲۸
 ۱۳۲۹
 ۱۳۳۰
 ۱۳۳۱
 ۱۳۳۲
 ۱۳۳۳
 ۱۳۳۴
 ۱۳۳۵
 ۱۳۳۶
 ۱۳۳۷
 ۱۳۳۸
 ۱۳۳۹
 ۱۳۴۰
 ۱۳۴۱
 ۱۳۴۲
 ۱۳۴۳
 ۱۳۴۴
 ۱۳۴۵
 ۱۳۴۶
 ۱۳۴۷
 ۱۳۴۸
 ۱۳۴۹
 ۱۳۵۰
 ۱۳۵۱
 ۱۳۵۲
 ۱۳۵۳
 ۱۳۵۴
 ۱۳۵۵
 ۱۳۵۶
 ۱۳۵۷
 ۱۳۵۸
 ۱۳۵۹
 ۱۳۶۰
 ۱۳۶۱
 ۱۳۶۲
 ۱۳۶۳
 ۱۳۶۴
 ۱۳۶۵
 ۱۳۶۶
 ۱۳۶۷
 ۱۳۶۸
 ۱۳۶۹
 ۱۳۷۰
 ۱۳۷۱
 ۱۳۷۲
 ۱۳۷۳
 ۱۳۷۴
 ۱۳۷۵
 ۱۳۷۶
 ۱۳۷۷
 ۱۳۷۸
 ۱۳۷۹
 ۱۳۸۰
 ۱۳۸۱
 ۱۳۸۲
 ۱۳۸۳
 ۱۳۸۴
 ۱۳۸۵
 ۱۳۸۶
 ۱۳۸۷
 ۱۳۸۸
 ۱۳۸۹
 ۱۳۹۰
 ۱۳۹۱
 ۱۳۹۲
 ۱۳۹۳
 ۱۳۹۴
 ۱۳۹۵
 ۱۳۹۶
 ۱۳۹۷
 ۱۳۹۸
 ۱۳۹۹
 ۱۴۰۰
 ۱۴۰۱
 ۱۴۰۲
 ۱۴۰۳
 ۱۴۰۴
 ۱۴۰۵
 ۱۴۰۶
 ۱۴۰۷
 ۱۴۰۸
 ۱۴۰۹
 ۱۴۱۰
 ۱۴۱۱
 ۱۴۱۲
 ۱۴۱۳
 ۱۴۱۴
 ۱۴۱۵
 ۱۴۱۶
 ۱۴۱۷
 ۱۴۱۸
 ۱۴۱۹
 ۱۴۲۰
 ۱۴۲۱
 ۱۴۲۲
 ۱۴۲۳
 ۱۴۲۴
 ۱۴۲۵
 ۱۴۲۶
 ۱۴۲۷
 ۱۴۲۸
 ۱۴۲۹
 ۱۴۳۰
 ۱۴۳۱
 ۱۴۳۲
 ۱۴۳۳
 ۱۴۳۴
 ۱۴۳۵
 ۱۴۳۶
 ۱۴۳۷
 ۱۴۳۸
 ۱۴۳۹
 ۱۴۴۰
 ۱۴۴۱
 ۱۴۴۲
 ۱۴۴۳
 ۱۴۴۴
 ۱۴۴۵
 ۱۴۴۶
 ۱۴۴۷
 ۱۴۴۸
 ۱۴۴۹
 ۱۴۵۰
 ۱۴۵۱
 ۱۴۵۲
 ۱۴۵۳
 ۱۴۵۴
 ۱۴۵۵
 ۱۴۵۶
 ۱۴۵۷
 ۱۴۵۸
 ۱۴۵۹
 ۱۴۶۰
 ۱۴۶۱
 ۱۴۶۲
 ۱۴۶۳
 ۱۴۶۴
 ۱۴۶۵
 ۱۴۶۶
 ۱۴۶۷
 ۱۴۶۸
 ۱۴۶۹
 ۱۴۷۰
 ۱۴۷۱
 ۱۴۷۲
 ۱۴۷۳
 ۱۴۷۴
 ۱۴۷۵
 ۱۴۷۶
 ۱۴۷۷
 ۱۴۷۸
 ۱۴۷۹
 ۱۴۸۰
 ۱۴۸۱
 ۱۴۸۲
 ۱۴۸۳
 ۱۴۸۴
 ۱۴۸۵
 ۱۴۸۶
 ۱۴۸۷
 ۱۴۸۸
 ۱۴۸۹
 ۱۴۹۰
 ۱۴۹۱
 ۱۴۹۲
 ۱۴۹۳
 ۱۴۹۴
 ۱۴۹۵
 ۱۴۹۶
 ۱۴۹۷
 ۱۴۹۸
 ۱۴۹۹
 ۱۵۰۰
 ۱۵۰۱
 ۱۵۰۲
 ۱۵۰۳
 ۱۵۰۴
 ۱۵۰۵
 ۱۵۰۶
 ۱۵۰۷
 ۱۵۰۸
 ۱۵۰۹
 ۱۵۱۰

[illegible]

Utječem se Allahu od prokletog šejtana
U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog

Hvala Allahu Koji nas je uputio na činjenje vasijjeta prije nego što postanemo stanovnici kabura. I nek je spas i selam na našeg sejjida Muhammeda, koji je svom ummetu zabranio novotarije/*bid'at* i oholost. I na njegove ashabe, koji su vodili svoj pravac u svim stanjima i stvarima (pitanjima). *A potom*: Pošto je ovaj niski svijet mjesto bez ostanka i kuća prolaznosti, a nepobitan dokaz da će se seliti u kuću vječnosti je plemeniti ajet *كل من عليها فان* /*Sve je na njoj prolazno*, jasan je i nesumnjiv dokaz da će, koliko god da vlasnik duše udahne dahova/*nefes*, popiti smrtno šerbe iz edžela, rukom napojitelja. *Sada*: Neophodno je i primjereno svakom vjerniku i vjernici da se opskrbi za ahiretsko putovanje dok je još u snazi i pri pameti. Naprimjer, o vasijjetu je došlo mnogo časnih poslaničkih hadisa, vijesti i (ima) mnogo djela. Između svih je sljedeći: *Ko umre sa vasijjetom umro je na putu sunneta i umro je u pobožnosti i šehadetu, i umro je a da mu je oprošteno. A ko umre bez vasijjeta neće mu se dozvoliti da govori u Berzehu, umrla će govoriti, a on će šutjeti*. Prema onome što se razumije iz navedenih časnih hadisa vasijjet je nužan, možda i vadžib hajirli djelo te je na osnovu toga vlasnica ove vasijjetname, stanovnica mahale *Abdul- Halife* u gradu Saraj-Bosna, ona koja traži oprost plemenitog Gospodara i koja želi spas od bolnog azaba i spas od šejtanskog šerra *Habiba-hanuma, kći Mustafa-age Muždedžije, a supruga Šogolja Muhammed Hamdi-efendije* uvasijetila sljedeće: Kada se Božijim emerom (naredbom) ova jadnica i ona koja ima mnogo nedostataka razboli, neka me braća vjernici i ostala bliska rodbina koja dođe da me obiđe, podsjećaju da činim tevbu za sve svoje grijehe i da se halalim sa ljudima, kao što stoji u priznatim knjigama. I također neka me podsjećaju da kažem *اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى مُنْكَرَاتِ الْمَوْتِ وَسَكْرَاتِ الْمَوْتِ* i neka mi uzmu abdest i uvijek me podsjećaju da činim tevbu i istigfar. Neka pored mene uče *Jasin-i šerif* i časne *Ihlase* i neka izgovaraju *Kelime-i šehadet*. Kada mi duša bude uzeta neka prema sunnetu oko mene zapale ud i mirise/*buhur* i neka okade (moju okolinu). Nakon toga sam uvasijetila da se iz mog imetka izdvoji, uz znanje mog vasi-muhtara, *pet hiljada groša* i nek se to potroši na mjesta koja su ubilježena u dodatku/*zehl* moje vasijjetname, a uz znanje mog vasi-muhtara i mog nazira. Datum mog rođenja je 1306/1888. godine.

Kad god bude datum moje smrti neka se odbije devet godina na godine mog djetinjstva, a ostalo što ostane neka se dobro svidi račun i neka se devr učini. I neka se utvrdi i ostalo što je potrebno. Neka moj vasi-muhtar bude spomenuti *Šogolj Muhammed Hamdi-efendija*, a također neka moj nazir bude moj brat *Muždedži Mehmed-aga*. Molba mi je da paze da bude (sve) po časnom Šerijatu. Neka nam svima Njegova Uzvišenost Gospodar/*Mevla* produži (život) i pobrine o nama, amin.

U čast onog ko je došao kao milost svjetovima.
Sa Tvojom milošću, o Najmilostiviji.

I također moja je molba mom vasi-muhtaru i mom naziru da postupaju u skladu sa časnim Šerijatom i shodno knjizi da se potroši bilo za opremanje/*tedžhiz* i *tekfin* bilo za drugo što je određeno onako kako je navedeno u donjem mufredat-defteru. I neka se u svakom slučaju čuvaju od novotarija/bid'at. Nadam se da će me (ovo) dovesti do rahmeta Rahmana/Milostivog, tako da mi bude oprošteno. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى دِينِ الْإِسْلَامِ وَعَلَى تَوْفِيقِ الْإِيمَانِ وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ كُلِّ تَقْصِيرٍ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ

Napisano prvog dana mjeseca redžepa
Mjesečeve godine 1326/1908.

Na dolje navedeni način objašnjava se iznos koji će biti potrošen prema vasijjetnami za opremanje mejjita/*tedžhiz* i *tekfin* i ostalo:

Onima koji čine devr za iskat-i salat i ostale dužnosti; za čefine sa zemzemom i ostalo; ženi (buli) koja će gasuliti; mahalskom mujezinu koji će donijeti vodu; onome ko posipa vodu; onome ko puni vodu; za tabut, tenešire¹⁰⁴; naslone sa nosačima; onima koji kopaju kabur; sadaka fukari koja dođe na kabur; 3 aršina čohe imam-efendiji koji dođe na dženazu; učenicima koji će nositi dženazu; hedija za časnu hatmu prije dženaze; onome koji uči suru *Mulk* na zemlju; naknada za sallu; za odbijanje strahota kabura u toku sedam dana; za posjetu kabura do četrdeset dana; čageta¹⁰⁵

104 Drvena podloga na kojoj se pere mrtvac.

105 U Sarajevu, a i na nekim drugim mjestima, bio je običaj da se kad neko umre dijele tzv. velika i mala čageta. Mala čageta se dijele prvih sedam dana po ukupu umrlog i to

(1 kom) (60) za kefareti posta; ʿaḡeta (10 kom) (100) za kefareti zakletve; za istinski iskat-i salat; za zekat; za kurban, sadaka-i fitr i zakletve; za prava Božijih robova; za hakove/prava roditelja; iskati za pravo muža; za tevhi-de...broj 10; za kamene nišane sa tarihom; za fukaru koja čuva dženazu; za mujezina koji dostavlja tekbire dženaze; nagrada za mog vasi-muhtara; nagrada za mog nazira; za različite troškove.

Ukupno 5000 groša.¹⁰⁶

Godina mog rođenja je 1304/1888. Ime moje majke je Seida.

Svjedoci su: moj brat Muždedži-zade Mehmed-aga, drugi moj brat Ibrahim-aga, Saatči-zade Hilmi-aga, Henda-zade Asim-aga i drugi.

Ključne riječi: vasiyyetnama, forma i kompozicija dokumenta, opis postupanja sa umirućim i mejjitom, *tedžbiz ve tekfin*, Birgivija, duhovna oporuka, smisao sastavljanja vasiyyetnama, bosansko-osmanska tradicija.

Vasiyyetname in Osmanlı language

Summary

This work points out, generally, the individuality/specialty of *vasiyyetname* and gives their diplomatic review. Work is based on the preserved vasiyyetnames (around 150) from the period of 1762-1936. One *vasiyyetnama* in Osmanlı language was specially presented, that one which was often in practice in Bosnia, which dealt with treatment of a dying person or *meyyit* (dead). In this work it is proven that this *vasiyyetnama* was origi-

sedam dana po sedam ʿaḡeta. Vrijednost jednog ʿaḡeta je iznosila koliko i vrijednost sadaka-i fitra. Velika ʿaḡeta je bilo uobičajeno dijeliti kasnije, nakon četerestine, a dijelilo se od petnaest ʿaḡeta do blizu stotinu. To može biti i fidja (otkupnina) za grijehe. Fidja se daje za propuštene namaze, propušteni post, krivo zaklinjanje i prava Božijih robova. (Vid. bilješka iz arhivalija Fejzullah-efendije Hadžibajrića)

106 Pošto pojedinačne stavke nisu ubilježene po iznosu nego samo po vrsti troška, to spisak navedenih stavki u prevodu nije napisan u vidu deftera.

nated as a model of *Birgivijina Vasiyyetnama*, or better, from the fragment of mentioned *vasijjetname* under title: *Vasiyyet li muhtedir wa mayyit/ Vasiyyetnama* for dying person or *meyyit* (dead).

It is obvious that this form of *vasiyyetname* was more in practice in Bosnia than those which refer to usual testament. It should be mentioned here that in this work we did not look at *vasiyyetname* from Sharia or general law¹⁰⁷ but from diplomatic literary aspect and from the aspect of its spiritual content. By that, form was given, or rather the way which was used to present *vasijjetname* on Osmanli language as a document which could be called Osmanli *vasiyyetnama* or *vasiyyetnama* on Osmanli language. The work is result of insight review of preserved document of *vasijjetname* on Osmanli language in the Gazi Husrev-bey library from 18, 19 and the first part of 20 century. It is also based on analysis of inheritance record *-defter /kassam* or *tereke* / from *sidjil* of Sarajevo court. By presenting and analyzing given details we can conclude that, in that time composition of *vasiyyetname* was widely used in Bosnia. So, this work could remind us, not to forget the practice of writing *vasiyyetname*, which was mainly used to express will of treatment of dying person and dead one and which is in that sense special in compare with testament /*vasiyyetname* used to write usual will for successor and endowment (*waqf*). After that, some elements of historical developments was given, from which also could be seen widely use of this type of *vasiyyetname*.

107 In that sense about testament /*vasijjetnama* in Shari'a law and about statement of testator will which cause some legal effects Alija Silajdžić discussed in the: Testament u šerijatskom pravu, Sarajevo 1941.